

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

"Αξιοι τῆς Πατρίδος δὲν εἶναι μόνον ὅσοι, ὡς συγγραφεῖς ἢ ὡς ἐπιστήμονες, ὡς πολιτικοὶ ἢ ὡς πολεμισταὶ προσφέρουν τὰς γνώσεις των ἢ τὸ αἷμά των διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ εὐδοκίμῃσιν τοῦ Λαοῦ. Μεγάλου ποσοστοῦ εὐγνωμοσύνης δικαιοῦνται ἐπίσης ὅσοι συνέβαλον, καθ' οἷονδῃποτε τρόπον, εἰς τὴν ἐμπορικὴν, βιομηχανίαν, γεωργικὴν καὶ γενικῶς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάδειξιν τῆς Χώρας.

Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ἀνήκει καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Καλοκαιρινῶν, ἡ ὁποία συνέβαλε ἀναμφισδητῆτως εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον τῆς Κρήτης. "Όταν κατὰ τὴν τρίτην ἢ ἀρχὰς τῆς τετάρτης δεκαετίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀπεβιδάσθη εἰς Μπαλὶ Μυλοποτάμου ὁ Ἀνδρέας Δημ. Καλοκαιρινός, ἡ Κρήτη, λόγῳ κυρίως τῶν συνεχῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῆς καταστροφικῆς πολιτικῆς τῶν Τούρκων, ἦτο οἰκονομικῶς πολὺ καθυστερημένη. Βιομηχανία δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ἐμπόριον ἦτο εἰς τὰ σπάργανα. Ὁ ἐμπορικὸς οἶκος τοῦ Καλοκαιρινοῦ, κυρίως, ἤνοιξεν τὰς ἐμπορικὰς πύλας τῆς Κρήτης εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἔκανε καὶ πάλιν γνωστὰ τὰ περιζήτητα κρητικὰ προϊόντα εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Εὐρώπης.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλὰ καί, κυρίως, διότι ὁ συγκεντρωθεὶς πλοῦτος τῶν Καλοκαιρινῶν διετέθη, κατόπιν τῆς τελευταίας θελήσεως τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρέα Λυσιμ. Καλοκαιρινοῦ, ἐξ ὀλοκλήρου διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν φιλανθρωπικῶν σκοπῶν, ἐνδιαφέρει τὴν ἱστορίαν, ἰδίως τοῦ Ἡρακλείου, ἡ βιογραφία καὶ ἡ ἱστορία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν Καλοκαιρινῶν, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἀσχοληθῶμεν κατωτέρω.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Καλοκαιρινῶν ἔχει βυζαντινὴν τὴν προέλευσιν. Αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα καλοκαιρινός εἶναι μεσαιωνικόν¹. Φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς μετηγάστευσεν εἰς Κρήτην, ὅπως καὶ τόσαι ἄλλαι βυζαντιναὶ οἰκογένειαι².

Κατὰ τὸν 18. αἰ. μετηγάστευσε, πιθανότατα ἐκ Κρήτης εἰς Κύθηρα ὁ Λέων Καλοκαιρινός, ἱερεὺς, ὅπου ἔκτισεν ἐν τῇ περιφερείᾳ Φρατσίων τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὀνομασθὲν χωρίον Λευταρακιάνικα³.

¹) Βλ. λέξ. εἰς Μέγα Λεξικὸν Ἑλλήν. Γλώσσης, Δ. Δημητράκου, Ἀθῆναι 1950.

²) Ἐν τούτοις οἰκογενειακὸν ἐπίθετον Καλοκαιρινός δὲν ἀπαντᾷται εἰς τὰ γνωστὰ μου κείμενα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Βενετοκρατίας καὶ μετέπειτα.

³) Τὰς πλείστας τῶν πληροφοριῶν τῆς παρούσης βιογραφίας ἀρρύμεθα ἐκ τῶν

‘Ο υἱός του, ‘Αναγνώστης - Δημήτριος, ὁ ἐπονομαζόμενος Κολησομέ-

προσωπικῶν αὐτογράφων σημειώσεων τοῦ ‘Ιακώβου Νικολ. Καλοκαιρινοῦ, ὅς ἐγραψεν οὗτος εἰς Σμύρνην τὸ 1911. ‘Ο ‘Ιακώβος ἦτο υἱὸς τοῦ Νικολάου, ἀδελφοῦ τοῦ ‘Ανδρέα Δ. Καλοκαιρινοῦ (Βλ. οἰκογενειακὸν δένδρον). ‘Εγεννήθη τὴν 22 ‘Ιανουαρίου 1837 εἰς τὸ χωρίον Σταθιάνικα τῶν Κυθήρων. Εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ἤτοι τὸ 1855 (19 ‘Ιουνίου) ἦλθεν εἰς ‘Ηράκλειον καὶ προσελήφθη εἰς τὸ ἀνθρῶν τότε ἐμπορικὸν γραφεῖον τοῦ θεοῦ του, ὅπου εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ὑπῆρξεν ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Α. Δ. Καλοκαιρινοῦ.

‘Ο ‘Ιακώβος ἠκολούθησε τὰ μαθήματα τοῦ ἐν ‘Ηρακλείῳ ‘Ελληνικῷ Σχολείου, ὅπου εἶχε διδασκάλους τὸν Νικόλαον Παρασυράκη καὶ τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Νικόλ. Λαμπρίδην. Τὴν διπλογραφίαν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν λογιστὴν τοῦ θεοῦ του Λεωνίδα Κωνσταντινίδην, τὰ ἰταλικά δὲ ἀπὸ τὸν φίλον τῆς οἰκογενείας καθολικὸν Ιερέα Βενέδικτον. ‘Υπῆρξε συμμαθητὴς τὸ 1857 τοῦ ἀριστοῦχου τῆς τάξεώς του Σπυρίδ. Βρυσμιτζάκη, τοῦ ‘Ιωάννου Γεωργ. Καστρινογιαννάκη, υἱοῦ τοῦ ἐμπόρου Γεωργίου Τσελεπογιωργάκη, τοῦ ἀκολούθως ἐπισκόπου Χερσονήσου καὶ εἰτα ἀρχιεπισκόπου Κρήτης Τιμοθέου Καστρινογιαννάκη, ὁ ὅποτος διετέλεσεν ἐπὶ τετραετίαν ἀρχιεπίσκοπος τοῦ μητροπολίτου Αἰτωλοακαρνανίας Γερασίμου Δ. Καλοκαιρινοῦ. ‘Η μόρφωσις τοῦ ‘Ιακώβου, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῆς ἀνωτέρω βιογραφικῆς ἐργασίας του, δὲν ἦτο τυχαία, ἀν μάλιστα ληφθῇ ὑπ’ ὄψει ἡ ἐποχὴ του. Εἰς τὴν «Νέαν ‘Ημέραν» ἐδημοσίευσεν εἰς ἐπιφυλλίδας παρὰφρασιν τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τῆς Γόρτυνος. Σχετικῶς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀναφέρει ὠρισμένας πληροφορίας εἰς τὸ τέλος τῆς ἀνωτέρω βιογραφίας, τὰς ὁποίας μεταφέρω ἐνταῦθα, χάριν τῆς ἱστορίας: «Τῷ 1857 ὁ θεὸς μου ‘Ανδρέας διέταξε νὰ μεταβῶμεν, μετὰ τὰς διακοπὰς, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μίνως, εἰς τὴν ἐν ‘Αγίῳ Μύρῳ ἐκκλησίαν αὐτοῦ.... ‘Ημέραν τινὰ ἐπεσκέφθημεν τὰ εἰρηνικά της μητροπόλεως τῆς Δημοκρατίας τῶν Γορτυνίων. ‘Εκεῖ, παρὰ τὴν ὁχθρὴν τοῦ ποταμοῦ Γέροντος (ἐννοεῖ βέβαια τὸν Ληγάτον) εἶδον ὀγκώδεις μάρμαρον, χωμένον ἐν τῇ γῇ καὶ μόνον μέρος αὐτοῦ εὐρίσκειτο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. ‘Επ’ αὐτοῦ εἰσὶ σκαλισμένα γράμματα, τὰ ὅποια οὕτως νὰ ἀναγνώσωμεν ἡδυνάμεθα. Τῷ 1855, ἀκόλουθος τῆς ἐν ‘Αθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς, οὐχὶ φίλα φρονῶν πρὸς τοὺς Κρητας, ξενιζόμενος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Καλοκαιρινοῦ, μετέβη εἰς Γόρτυνα καὶ ἀνιέγραψε τὸ ἄνω τῆς ἐπιφανείας κείμενον τοῦ μάρμαρου. Τῷ δὲ 1884 ὁ ἰταλὸς ἀρχαιολόγος κύρ. ‘Αλβερτ (Federico Halbherr) ἐξέχρυσεν ὅλον τὸ μάρμαρον καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν ἐπιστήμην τὸ πρῶτον καὶ ἀπαράμιλλον ἀριστοτέχνημα φιλοσοφικῆς νομοτεχνίας τοῦ ἀνθρώπου γένους. ‘Εγὼ δὲ ἔσπευσα νὰ παραφράσω καὶ διαιρέσω τὴν ὅλην κατὰ τὸ νεώτερον φιλοσοφικὸν σύστημα καὶ ἐδημοσίευσα αὐτὸ εἰς Δεκάδελτον τοῦ προφήτου ‘Επιμενίδου, εἰς τὴν ἐπιφυλλίδα τῆς φίλης καὶ ἀγαπητῆς «Νέας ‘Ημέρας».

Εἰς ἡλικίαν μόλις 20 ἐτῶν ἀντικαθιστοῦσε τὸν θεῖόν του εἰς τὸ γραφεῖον, ἀπεσφράγιζε τὰς ἐπιστολάς του καὶ ὑπέγραψε ἀν’ ἐκείνου. ‘Εταξίδευσεν εἰς Τουρκίαν, Ρουμανίαν, Αἴγυπτον, Γαλλίαν καὶ ‘Αγγλίαν, πολλάκις διὰ λογαριασμόν τοῦ καταστήματος τοῦ θεοῦ του. Τὸ 1865, ὅτε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Α. Δ. Καλοκαιρινοῦ, τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ἀνέλαβεν ὁ Λυσίμαχος, ὁ ‘Ιακώβος ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως ὀριστικῶς, διότι δὲν συνεφώνει μετ’ αὐτοῦ.

Αἱ βιογραφικαὶ του σημειώσεις, μολονότι πιθανὸν νὰ εἶναι ἐπηηρεασμένα ἀπὸ τὰς προσωπ. κάς του συμπαιδείας ἢ ἀντιπαθείας πρὸς τὰ βιογραφούμενα πρόσωπα, εἶναι ἀθθεντικά, διότι βασίζονται εἰς γεγονότα τὰ ὅποια ἐζησαν ὁ ἴδιος.

ρης, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ χωρίον Στατιάνικα ἢ Σταθιάνικα⁴, τῶν Κυθήρων. Ὁ Δημήτριος ἀπέκτησεν ἐκ δύο γάμων 16 ἄρρενα καὶ 2 θήλεα τέκνα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς εἶναι γνωστά: Ὁ Νικόλαος, ὁ Παναγιώτης, ὁ Θεόδωρος, ὁ Μάρκος, ὁ Γεώργιος, ὁ Ἀντώνιος⁵, ἡ Εὐφροσύνη καὶ ὁ Ἀνδρέας. Περὶ τοῦ Ἀνδρέα τούτου, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ κύριος κλάδος τοῦ οἰκογενειακοῦ δένδρου τῶν Καλοκαιρινῶν καὶ γενάρχης τῆς γνωστῆς ἐν Ἡρακλείῳ οἰκογενείας θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν τοῖς κατωτέρω ἐκτενέστερον.

I. — ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

A. ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΙΣ ΚΡΗΤΗΝ

Ὁ Ἀνδρέας Δ. Καλοκαιρινὸς ἐγεννήθη εἰς Σταθιάνικα τῶν Κυθήρων τὸ 1804. Δεκαετὴ ὄντα⁶ παρέλαθεν αὐτὸν ἕνα υἱοθετήσῃ τεχνίτης τις ἐκ Μήλου, ἐκεῖνος εἰς τὸ κτήμα τοῦ ὁποῖου ἀνευρέθη τὸ περιλάλητον ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου, τὸ ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Βρέστη ἀντὶ 200 σφιντοίκων καὶ κοσμοῦν σήμερον τὸ Μουσεῖον τοῦ Λουδρου⁷.

⁴) Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πολιοῦχου τοῦ χωρίου Ἀγίου Εὐσταθίου τὸ ὁποῖον ἀπφικέσθαι κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Δημητρ. Α. Καλοκαιρινοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας Στάθη.

⁵) Ὁ Ἀντώνιος ἐχειροτονήθη, φροντίδι τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρέα, διάκονος, λαβὼν τὸ ὄνομα Γεράσιμος. Ὁ Ἰάκωβος ἀναφέρει σχετικῶς τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ Ἀνδρέας ἠγόρασε τὴν ἐπαρχίαν Μαλεβιζίου ἱπαρὰ τοῦ Μητροπολίτου Χρυσάνθου ἀντὶ 90.000 γροσίων, ὅπως ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν (τὸν Γεράσιμον) ἀρχιεπίσκοπον Κνωσοῦ. Τὸν θρόνον τοῦτον κατεῖχεν ἄλλοτε θεῖος τῆς πενθερᾶς του Ἀργυρῆς Κρασάκη. Ἠγόρασε δὲ καὶ πλήρη τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ στολὴν ἀντὶ 200 λιρών. Ἀποτυχούσης τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης διώρισεν αὐτὸν οἰκοδιδάσκαλον τῶν τέκνων του καὶ ἀκολούθως τὸν ἀπέστειλε πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὅστις τὸν διώρισε τὸ 1865 ἀρχιεπίσκοπον Αἰτωλοακαρνανίας».

⁶) Ἡ πληροφορία αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου. Πολλὰκις ἀσφαλῶς θὰ ἤκουσε τὴν σχετικὴν διήγησιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ θείου του, «ὁ ὁποῖος μεθ' ὑπερηφανείας ἀφηγεῖτο πολλὰ ἐπαισόδια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, καθ' ὃν χρόνον διέμενεν ἐν Μήλῳ».

⁷) Χάριν τῆς ἱστορίας τοῦ ἀγάλματος τούτου, ἡ ὁποία σχετίζεται μὲ τὸν Ἀνδρέαν Δ. Καλοκαιρινόν, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ κατωτέρω σχετικὰ. «Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 1820 εἰς Μῆλον κάποιος χωρικός ὀνόματι Γεῶργος, βοηθοῦμενος καὶ ἀπὸ τὸν γυιό του, ἔσκαβε τὸ χωράφι του... Ὁ χωρικός ἐφώνησε καὶ ἄλλους... ἔβγαλαν τὰ χρώματα ποῦ ἐμπόδιζαν τὴν εἰσοδὸν τοῦ βόλου... Ἐκεῖ μέσῃ ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ Γεῶργος, βοηθοῦμενος καὶ ἀπὸ τὸν γυιό του καὶ μερικοὺς ἄλλους χωρικούς, μετέφερεν εἰς τὴν καλύδην του... τὸ ἄγαλμα τῆς αἰωνίας θεᾶς...». (Βλ. Φιλολογικὸν Περιοδικὸν Μεγάλης Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείας, ἀριθ. 16, σ. 9).

Ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Ἰακώβου, ὅτι ὁ ἐκ Μήλου τεχνίτης—ὁ ὁποῖος παρὰ

Ἀπέθανεν ὁμως πρὶν ἢ υἱοθετήσῃ αὐτὸν καὶ ὁ Ἀνδρέας ἠναγκάσθη νὰ μετέρχεται εἰς Μῆλον τὸν πλανόδιον ἔμπορον, μετὰ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ του Γεωργίου, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσεν ἐκ Κυθήρων.

Ἡ ἔκρηξις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εὗρε τὸν Ἀνδρέα εἰς Μῆλον, ὅπου ἐγένετο τροφοδότης τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν πολεμικῶν πλοίων, τῶν καταπλεόντων εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου. Ἐκ Μήλου ὁρμώμενος ἐπεσκέφθη διαφόρους τόπους τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Σμύρνην κλπ., ὅπου συνήψε σχέσεις μετὰ διαφόρων ἐμπόρων, ὡς καὶ μετὰ τοῦ συμπατριώτου του Χατζῆ Ἰωάννου Περίνη. Ἀργότερον ἐγκατέλειψε τὴν Μῆλον καὶ ἐγκατεστάθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου* ἐν Κρή-

λαβε τὸν Ἀνδρέα ἐκ Κυθήρων διὰ νὰ τὸν υἱοθετήσῃ—ἦτο ἄτεκνος καὶ ὅτι εἰς τὸ κτήμα του ἀνευρέθη τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, ὁ γυῖός τοῦ μηλίου Γεώργου δὲν ἦτο ἄλλος ἀπὸ τὸν Ἀνδρ. Δ. Καλοκαιρινόν, ὁ ὅποιος, δεκαεξαετῆς τότε, ἦτο εἰς θέσιν νὰ βοηθήσῃ τὸν θετὸν πατέρα του. Ὁ Ἰάκωβος ἀναφέρει καὶ τὰ ἐπόμενα: «Ἐὰν ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ γηπέδου δὲν ἤθελεν ἀποβίωση πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς πράξεως τῆς υἱοθεσίας τοῦ Ἀνδρέα, ἡ Ἀφροδίτη θὰ ἐγένετο κτῆμα τῆς οἰκογενείας τῶν Καλοκαιρινῶν».

Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου, τὸ ὁποῖον εἶναι σήμερον «le plus riche joyau du Musée de Louvre» (Revue Contemporaine, t. I, 1852, pp. 130 - 132) ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Brest, agent consulaire de France à Milo εἰς τιμὴν fort médiocre (1500 fr.) διὰ λογαριασμόν τοῦ marquis de Rivière, ambassadeur de France à Constantinople, ὁ ὅποιος τὸ ἐδωρίσεν εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Γαλλίας Louis XVIII τὴν 1 Μαρτίου 1821. Τὸ ἄγαλμα, ὡς φαίνεται, ἦτο ἀκέραιον «ὅπως βεβαιῶναι ὁ υἱὸς τοῦ εὐρόντος αὐτὸ χωρικοῦ» (βλ. Μεγάλ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεῖαν, τ. ΣΤ' σ. 358)—ζηλαδῇ ὁ Ἀνδρέας Δ. Καλοκαιρινός—καὶ ἐκ τῶν ἐλλειπουσῶν χειρῶν ἡ μὲν δεξιὰ ἀνέστυρε πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸν χιτῶνά της, ἡ δὲ ἀριστερά, τεταμένη πλάγιως καὶ πρὸς τὰ ἄνω, ἐκράτει τὸ μῆλον τῆς ἑριδος, ἐπαθλον τοῦ ἀγῶνος τοῦ Πάριδος. Κατὰ τὴν παραλαβὴν του ὁμως ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως vicomte de Marcellus, τὸ πλήρωμα τοῦ γαλλικοῦ πολεμικοῦ, τὸ ὁποῖον τὸ παρέλαβε, συνελπίκη μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εἶχον συσκευάσει τὸ ἄγαλμα διὰ νὰ τὸ μεταφέρουν εἰς Ἀθήνας, ὡς κτῆμα καὶ κειμήλιον ἐθνικόν, καὶ κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἠκρωτηριάσθησαν αἱ χεῖρές του. (βλ. καὶ Étienne Michon, La Vénus de Milo, Revue des Études Grécques, t. XIII, Paris 1900, pp. 302 - 370)

*) Ὁ Γεώργιος ἐγκατεστάθη ἀργότερον εἰς Ρέθυμνον ἐμπορεύμενος, καὶ ἔγινε, συστάσει τοῦ ἀδελφοῦ του, ὑπεπρόξενος τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ 18 ἔτη, τῆς Ἰταλίας καὶ πράκτωρ τῆς Ἐταιρείας τῶν Ὁθωμανικῶν φάρων. Ὁ Γεώργιος ἀνεμείχθη ἐνεργῶς, ὅπως φαίνεται, εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης. Ἐγγράφου τοῦ τῆς περιόδου ἐκείνης, σχετιζόμενα μὲ τὴν ἐπανάστασιν 1866-69, εὑρισκόμενα εἰς τὸ Ἀρχεῖον Κορωναίου, ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἰωάν. Μαμαλάκης εἰς τὴν μελέτην του: «Ὁ Πᾶνος Κορωνάιος καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὁμέρ στὸ Λασιθί» (1866 - 9). (βλ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ε' σσ. 182, 183, 195 καὶ Τιμωθ. Βενέρη, τὸ Ἀρκάδι διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1938 σσ. 156, 183, 206). Ὁ ἐμπορικὸς οἶκος τοῦ ἐπὶ τῷχευσε τὸ 1867 ἐνεκα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὁ Ἀνδρέας προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τοὺς υἱοὺς του Δημήτριον καὶ Εὐάγγελον.

τῇ⁹⁾, εἰς τὸν ὄρμον Μπαλί¹⁰⁾, παρὰ τὸ Φόδελε, τὸν κατεχόμενον τότε παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ὅπου ἐμπορεύετο. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτῃ ὁ Ἀνδρέας ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ἡράκλειον τὸ 1830, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ὄλα σχεδὸν τὰ κοινὰ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του κεφάλαια, ἐνθα ἤρχισε τὴν εὐρείαν καὶ κερδοφόρον ἐμπορικὴν σταδιοδρομίαν του.

Νέος, μὲ ἐλαχίστας γραμματικὰς γνώσεις, ξένος εὐρέθῃ ἐν μέσῳ κοινωνίας ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπικρατοῦσε τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Κρήτης τὸ 1837 ἀπετελεῖτο ἀπὸ 127.000 Τούρκους καὶ 125.000 Χριστιανούς. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἰμπραήμ, τοῦ ὁποῦοι ἡγούντο Γάλλοι ἐξωμόται, εἶχε καταστρέψει τὰς ἀστικὰς καὶ ἀγροτικὰς περιουσίας τῶν Χριστιανῶν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς νήσου καὶ ἡ ἐπιτόπιος παραγωγὴ ἦτο ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν διατροφὴν τῶν κατοίκων. Ἡ σπάνις τοῦ χρήματος καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις δικαιοσύνης εἶχον ἀφήσει ἐλευθέρους τοὺς τοκογλύφους, οἱ ὅποιοι ἐτόκιζον πρὸς 30 καὶ 40 %¹⁰⁾. Ἡ Κρήτη οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν εἶχε μὲ τὴν Εὐρώπῃν.

Εἰς τοιοῦτον περιβάλλον φυσικὸν ἦτο γὰ προοδεύσῃ ἀμέσως μία διάνοια ἐπιχειρηματικὴ, ὡς τοῦ Καλοκαιρινοῦ. Οὗτος διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς πλουσίας Κρητικοπούλας Κρασάκη ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς ἀστικῆς καὶ ἀγροτικῆς του περιουσίας καὶ διὰ τοῦ συνεταρισμοῦ του μὲ παλαιοὺς καὶ ἀνεγνωρισμένους ἐμπόρους καὶ βιομηχάνους, τὸν Φραγκολεδαντίνον Ἰωάν. Ἰττάρ καὶ τὸν Τούρκον Ναζίφ, ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν ἐμπορικῶν, βιομηχανικῶν, ναυτικῶν καὶ τραπεζιτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Οὕτω ἀνεδείχθη ὡς ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τοῦ κρητικῆς ἐμπορίου εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Συνδυάσας τὴν ἀγγλικὴν του προστασίαν, ὡς Ἰόνιος, μὲ τὴν προσωπικὴν φιλίαν τοῦ Μουσταφᾶ Ναϊλῆ Πασᾶ, ἡδυνήθη γὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ διεθνή προνόμια τῆς ἀτελείας του ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς κακοδιοικήσεως. Ἡὔξησε τὴν ἀστικὴν καὶ ἀγροτικὴν περιουσίαν του διὰ νέων ἀγορῶν, ἔχων ὡς ἀρχὴν γὰ μετατρέπῃ κατ' ἔτος ὀρισμένον ποσοστὸν τῶν κερδῶν του εἰς ἀκίνητον περιουσίαν. Ἐφῆρμοσεν εἰς τὰ κτήματά του τὴν μεγάλην καλλιέργειαν καὶ φυτοκομίαν καταστήσας αὐτὰ γεωργικὰς σχολὰς καὶ φυτώρια τῆς νήσου. Εἰσήγαγε τὸν τύπον τῶν γαλλικῶν ἐλαιοτριβείων εἰς Κρήτην καὶ ἀνέπτυξε τὴν μόνην τότε βιομηχανίαν τοῦ τόπου, τὴν σαπωνοποιάν. Ἐφώπλισεν ἐμπορικὸν στόλον καὶ ἤνοιξε τοὺς λιμένας τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ κρητικὸν ἐμπόριον. Τὸ γραφεῖον, τέλος, τῶν ἐπιχει-

⁹⁾ Πότε ἀκριδῶς ἦλθεν ὁ Καλοκαιρινὸς εἰς Κρήτην εἶναι ἄγνωστον. Πάντως φαίνεται ὅτι ἦλθε διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως.

¹⁰⁾ Ὁρμος τοῦ Μυλοποτάμου.

ρήσεών του υπήρξε σχολή διὰ τοὺς ὑπαλλήλους του, οἵτινες φεύγοντες, κατελάμβανον σπουδαίας θέσεις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οὐδείς ἐξήρχετο τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Καλοκαιρινοῦ ἄνευ περιουσίας¹¹.

Ἀρχικῶς, τὸ 1830, συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ἰττάρ. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἐπτώχευσεν¹², ὁ Καλοκαιρινὸς ἱδρυσεν ἑταιρείαν μετὰ τινος Ἑβραίου ἐκ Κερκύρας, μετερχομένου τὸν ἱατρὸν, ὀνόματι Μορδών¹³. Ἡ ἑταιρεία «ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ - ΜΟΡΔΩΝ» ἀνῆκεν εἰς Ἕλληνας ὑπηκόους, ὡς ἦσαν ὁ Καλοκαιρινὸς καὶ ὁ Μορδών, ὡς καταγόμενοι ἐξ Ἑπτανήσου, τὴν ὁποίαν κατεῖχον τότε οἱ Ἕλληνες. Ἐχουσα ὅθεν τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς Κρήτης εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς ἐμπόρους, καὶ ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτοὺς ὡς παραγγελιοδόχος, ἀποκομίσασα ἀμύθητα κέρδη. Ἀποθανόντος τοῦ Μορδών ὁ Καλοκαιρινὸς ἱδρυσεν τὸ 1848 νέαν ἑταιρίαν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ & ΣΙΑ», προσλαβὼν ὡς συνεταῖρον τὸν μέχρι τότε γραμματεῖα του Γεώργιον Κρασάκη¹⁴. Τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην διετήρησεν καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κρασάκη τὸ 1851, μέχρι τέλους τῆς ἐμπορικῆς του σταδιοδρομίας.

Ὁ Ἀνδρέας Δ. Καλοκαιρινὸς δὲν εἶχε μεγάλην μόρφωσιν, ἀλλά, χάρις εἰς τὸ ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν του πνεῦμα, ὠργάνωσε τὴν μεγαλύτερον ἐμποροβιομηχανικὸν - ναυτικὸν - τραπεζικὸν οἶκον ἐν Κρήτῃ, ὅστις, κατὰ τὰ μέσα τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος, κατέστη ἡ καρδιά τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Κρήτης, τῆς ὁποίας οἱ παλμοὶ ἦσαν αἰσθητοὶ ὅχι μόνον εἰς τὴν νῆσον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν,

¹¹) Ὁ πρῶτος γραμματεὺς καὶ ἀκολούθως συνεταῖρος του Γεώργ. Κρασάκης ἀπεκόμισεν ἐκ τῆς ἐργασίας του 300.000 φράγκα καὶ μετηνάστευσεν εἰς Ἀθήνας. Ὁ διάδοχός του Λεων. Κωνσταντινίδης ἐκλήθη καὶ ὑπηρέτησεν ὡς γραμματεὺς τοῦ μεγάλου οἴκου Πέτρου Ράλλη καὶ ἀκολούθως πρῶτος λογιστὴς τῆς Τραπεζῆς Θεσσαλίας. Καὶ ὁ διάδοχος τούτου Κωνστ. Ε. Μοάτσος ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν χρεωγράφων τοῦ οἴκου Ζερβουδάκη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

¹²) Ὁ Ἰττάρ ἐφόρτωε πλοῖον ἐκ διαφόρων ἐμπορευμάτων προοριζομένων διὰ Τεργέστην. Εἰς συνεταῖρος του ὅμως ὁ ὁποῖος συνάδευε τὸ φορτίον διηύθυνε τὸ πλοῖον πρὸς τὴν Μυῦρην Θάλασσαν, καταχρασθεὶς τὴν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων. Οὕτω ὁ Ἰττάρ ἐπτώχευσε καὶ ἔμεινε χρεώστης εἰς τὸν Καλοκαιρινὸν 90.000 γρόσια.

¹³) Οὗτος, ἐπαγγελλόμενος τὸν ἱατρὸν εἰς Θεσσαλονίκην, ἐνμφεύθη τὴν χήραν Φανή Καϊταντζόγλου. Κατελθὼν δὲ εἰς τὸ Ἡράκλειον διωρίσθη ἱατρός εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κατέχοντος τότε τὴν Κρήτην Μωχάμετ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ υἱὸς του Θεμιστοκλῆς ὑπηρέτησεν ἐπίσης ὡς φαρμακοποιός.

¹⁴) Ὁ Κρασάκης οὗτος ἦτο Χίος τὴν καταγωγὴν, θετός υἱὸς τοῦ Τζελεπῆ Ἀντωνάκη Κρασάκη καὶ τῆς συζύγου του Φρόσως, ἀγορασθεὶς παρ' αὐτῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1822, ὅτε ἐπέστρεφον ἐκ Ρωσίας, ὅπου εἶχον ἐγκατασταθῇ.

ἀπὸ Μασσαλίας μέχρις Ὀδησσοῦ καὶ ἀπὸ Τεργέστης μέχρις Ἀλεξανδρείας, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένα τὰ γραφεῖα τῶν ἀνταποκριτῶν καὶ ἀντιπροσώπων του ¹⁵.

Ὁ Καλοκαιρινὸς δὲν περιώρισε τὴν δρασίμ του μόνον εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἀνέπτυξε καὶ ἐδελτίωσε σοβαρῶς τὴν νεαράν τότε ἐν Κρήτῃ βιομηχανίαν τοῦ σάπωνος ¹⁶, εἰσαγαγὼν πρῶτος τὴν χρῆσιν τῆς ἀγγλικῆς σόδας διὰ τὴν κατασκευὴν του. Ἐδημιούργησεν ἐμπορικὸν στόλον, ὁ ὅποτος ἠδύλακνε τὴν Μεσόγειον, μεταφέρων τὰ κρητικὰ προϊόντα μέχρι τῶν μεγάλων λιμένων τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ Μασσαλίας μέχρις Ὀδησσοῦ ¹⁷.

Ἐτερος κλάδος ἐπιχειρήσεως εἰς τὸν ὅποιον ἐπεδίδeto ὁ Καλοκαιρινὸς ἦτο ὁ τραπέζιτικός. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ τράπεζα καὶ τὸ γραφεῖον τῆς ἐταιρείας «Καλοκαιρινὸς & Σία» ἐξετέλει

¹⁵) Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἀνταποκριτῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων του ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιταγήσιοι. Εἰς τὸ Ταϊγάνιον ἦτο ὁ Μαρῖνος Βαλλιάνος, εἰς τὸ Λονδίνον οἱ Ἀδελφοὶ Βαλλιάνοι, εἰς τὴν Μασσαλίαν ὁ Ἀνδρέας Βαλλιάνος, εἰς Μάνχεστερ ὁ Παῦλος Ταμδάκης, εἰς Τεργέστην ὁ Δημήτριος Τοπάλης, εἰς Βρεῖταν ὁ Παναγ. Τσάκωνας, εἰς Ὀδησσὸν ὁ Γεώργ. Βουτυνᾶς, εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ Γρηγ. Κούπας καὶ Θωμᾶς Σβορώνος, εἰς Σμύρνην ὁ Χατζῆ Ἰωάν. Περόντης, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὁ Νικήτ. Τζάνες.

¹⁶) Ὁ Καλοκαιρινὸς συνέστησεν ἐταιρείαν Σαπωνοποιίας μετὰ τοῦ Ναζίφ Ἀγᾶ Ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου: Ναζίφ, ὁ κρητικὸς σάπων ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Ἀνατολῆς ἀπέκτησεν ἀρίστην φήμην. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναζίφ ὁ Καλοκαιρινὸς συνέστησεν νέαν ἐταιρείαν Σαπωνοποιίας μετὰ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Ναζίφ, τοῦ Τεφῆκ βέη Καλουπζουζάκη, τῆς ὁποίας διώρισε διευθυντὴν τὸν Φραγκίσκον Φαρουδάκη. Ἀργότερον ἱδρύσεν ἴδιον σαπωνοποιεῖον, ἐκεῖ ὅπου ὁ ἐγγονὸς του Ἀνδρέας φκοδόμησε τὸ οἶκον τοῦ Οἰκονομικοῦ Συσσιτίου εἰς τὴν ὁδὸν Μονῆς Ἀγκαράθου παρὰ τὸν Ἅγιον Δημήτριον. Ἐμίσθωσε δὲ καὶ τὸ σαπωνοποιεῖον τοῦ Ζαφὲρ βέη Βραζεράκη, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατασκευάζῃ μηνιαίως 40 - 50 τόνους σάπωνος.

Τὰ ὕλικά τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῖ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σάπωνος ἦσαν, κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ Ἰακώβου Καλοκαιρινοῦ: 1) ἐλαιόλαδον καθαρὸν καλούμενον «μερκαντύλιον», 2) ἄσβεστος, 3) νατρώνιον, εἰσαγόμενον ἐξ Αἰγύπτου, 4) τσουράκι, εἰσαγόμενον ἐπίσης ἐξ Αἰγύπτου. Ἀργότερον εἰσήγαγεν ὁ Καλοκαιρινὸς τὴν χρῆσιν τῆς ἀγγλικῆς σόδας ἀντὶ νατρώνιου. (Σχετικῶς μετὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἐμπορίαν τοῦ σάπωνος ἐν Κρήτῃ βλ. Στέργ. Γ. Σπανᾶκη, Ἡ Διαβήκη τοῦ Ἀνδρέα Κορνάρου εἰς «Κρητικὰ Χρονικά» τ. Θ' σ. 474 καὶ Στέφ. Ξανθοῦ διδῇ, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ Κρήτης ἐν ΕΕΒΣ, τ. Δ', Ἀθῆναι 1927, σ. 108).

¹⁷) Εἶχε δύο γολέτας ὑπὸ ὀθωμανικὴν σημαίαν καὶ Τούρκους πλοιάρχους, χάριν ἀσφαλείας. Μίαν βομβάρδαν, μετὰ τοῦ ὑδραίου Ποτλῆ. Ἐνα τροχαντήριον, μετὰ τοῦ Παπαφραγκίσκου. Μίαν γαλλικὴν γολέταν ιδιόκτητον καὶ ἑτέραν μετὰ τοῦ κασίου πλοιάρχου Μιχαὴλ Χατζῆ Νικολάου καὶ ἕνα βρίκιον. Εἶχεν ἐπίσης συνεταιρικῶς μετὰ πλοιάρχων μωαμεθανῶν τρία πλοία μικρᾶς χωρητικότητος, διὰ τὴν ἀκτοπλοῖαν τῆς Νήσο.

ἀπάσας τὰς τραπεζιτικὰς ἐργασίας¹⁸. Ἐν ὀλίγοις ὁ Καλοκαιρινὸς ἐπ' ἄρκετον χρονικὸν διάστημα ἐμονοπώλησε σχεδὸν τὸ ἐξαγωγικὸν καὶ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον τοῦ Ἡρακλείου, παραμερίσας τοὺς ἄλλους ἐμπόρους συναδέλφους του¹⁹. Ἡ ὑπογραφή του, γνωστὴ εἰς τοὺς περισσοτέρους οἴκους τῶν λιμένων τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην.

Β. ΜΟΡΦΩΣΙΣ

Ὁ Ἀ. Δ. Καλοκαιρινὸς εἶχε διδασθῇ εἰς τὰ Κύθηρα νὰ ἀναγινώσκη καὶ νὰ γράφῃ τὴν κοινὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Ἀνωτέραν παιδείαν δὲν εἶχε. Ὡμίλει ὅμως εὐχερῶς, ἂν ὄχι ὀρθῶς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ ἐγνώριζε λέξεις γαλλικὰς, τὰς ὁποίας ἀνεμείγνυε μετὰ τῶν ἰταλικῶν, κατασκευάζων οὕτω ἰδίαν διάλεκτον, τὴν ὁποίαν μόνον αὐτὸς καὶ ὁ ἰδιαίτερός του γραμματεὺς Βικέντιος Μοράρης ἤγνούουν. Τὸ σπουδαιότερον προσὸν τὸ ὁποῖον τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀναδειχθῇ τόσον ἦτο ἡ διαύγεια καὶ ἡ διορατικότης τοῦ πνεύματός του καὶ τὸ ἔμφυτον ἐπιχειρηματικὸν του δαιμόνιον. Διετῆρει πάντοτε στενὰς σχέσεις μετὰ τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου ὡς Ἰόνιος, μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ὡς Ἑλλήν, μετὰ τοῦ ρωσικοῦ ὡς ὀρθόδοξος χριστιανὸς καὶ μετὰ τοῦ αὐστριακοῦ ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Δύο Σικελιῶν. Ἀναμφισβήτητα τὸν ἐβοήθησε καὶ ἡ γνωριμία του καὶ αἱ φιλικαὶ σχέσεις του μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖλῃ Πασᾶ.

Γ. Ο ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ ΠΡΟΞΕΝΟΣ

Ὁ Ἀ. Δ. Καλοκαιρινὸς διωρίσθη ἐν Ἡρακλείῳ ὑποπρόξενος τῶν Δύο Σικελιῶν τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου τοῦ II, τοῦ ἐπονομαζομένου Μπόμπα²⁰, καὶ οὕτω ἀπέκτησε καὶ τὸ προνόμιον τῆς διεθνοῦς ἀσυλίας καὶ ἐτεροδικίας. Προνοῶν πάντοτε διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συμφερόντων τοῦ οἴκου του ἐξηγόρασε διὰ τὸν υἱὸν του Λυσίμαχον τὸ Ἀγγλικὸν Ὑποπροξενεῖον ἐν Ἡρακλείῳ τὸ 1859, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μέχρι τότε ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἡρακλείῳ Ἰωάννου Ἰττάρ, τοῦ πρώην συνεταίρου του. Ἡ ἀπόκτησις τοῦ τίτλου τούτου ὄχι

¹⁸) Ὁ Καλοκαιρινὸς ἐχορήγει δάνεια κοινὰ εἰς φερεγγύους ὀφειλέτας πρὸς 12 καὶ 15 ο/ο. Ὁ ἴδιος ἐδανείζετο μὲ μετριώτερον τόκον. Σπουδαῖα κεφάλαια διέθετεν ἐπίσης εἰς ναυτοδάνεια πρὸς 30 ο/ο, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεκόμισεν ἀμύθητα κέρδη.

¹⁹) Ἐν Ἡρακλείῳ ὑπῆρχον τότε τρία ἄλλα ἐμπορικὰ καταστήματα μὲ χρηματικὰ κεφάλαια ἕκαστον οὐχὶ κατώτερα τῶν κεφαλαίων τοῦ Καλοκαιρινοῦ. Τοῦ Γεωργ. Καστρινογιαννάκη, τοῦ Μιχαήλ Διαμαντίδη καὶ τοῦ Δημητρ. Βολονάκη, συγγενοῦς τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖλῃ Πασᾶ.

²⁰) Ferdinando II, detto re Bomba, 1830 - 1859. (βλ. Melzi Dizionario, Milano).

μόνον ἐξησφάλισεν τὰ συμφέροντά του ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπεξέτεινεν. Ἐάν, μετὰ τὴν Ἑνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863) δὲν ἐκαλύπτετο ὁ οἶκος του ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς σημαίας, θὰ κατεστρέφετο. Τουναντίον αἱ κρητικαὶ Ἐπαναστάσεις τοῦ 1866, 1878 κλπ. ἠῶξαν τὴν περιουσίαν τῶν Καλοκαιρινῶν.

Ὁ Καλοκαιρινὸς διετήρει πάντοτε ἀρίστas σχέσεις μὲ τοὺς ξένους καὶ δὴ μὲ τοὺς Ἀγγλους, τοὺς ὁποῖους πολλαπλῶς ἐξυπηρετεῖ²¹.

Δ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Ὁ Ἀ. Δ. Καλοκαιρινὸς ἐνυμφεύθη τὸ 1835²² τὴν νεωτάτην, 15 μόλις ἐτῶν²³, Μαρίαν Κρασάκη, ὀρφανὴν πατρός, θυγατέρα τῆς χήρας

²¹) Ὃταν ὁ Captain T. A. B. Spratt εὗρισκετο, ἐπὶ δλόκληρον δεκαετίαν, εἰς Κρήτην (1851 - 1860) διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ περιφήμου χάρτου τῆς νήσου, ὅχι μόνον ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Καλοκαιρινοῦ ἀλλὰ καὶ ἐδοτηθή παρ' αὐτοῦ διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν περιφημῶν σαρκοφάγων τῆς Ἱεραπέτρας. Ὁ Σπράτ, εὐγνωμονῶν τοῦτον ἀναφέρει εἰς τὸ βιβλίον του τὰ ἐπόμενα: *I was particularly indebted to the father of our respected Vice - Consul at Candia, Signor Calocherino, for his influence on the occasion — a loyal Ionian who highly appreciated the British protectorate, and took every opportunity of showing that he did so;* (Ἰδ., Captain T. A. B. Spratt, *Travels and Researches in Crete*, London 1865, vol. I, pp. 287).

²²) Ἐδῶ νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται, χάριν τῆς ἱστορίας, νὰ παραθέσω ἔτι σχετικῶς ἀναφέρει ὁ Ἰακώβος Καλοκαιρινὸς ὁ ὁποῖος εἶναι σύγχρονος τῶν γεγονότων (1860), περὶ τῶν σαρκοφάγων αὐτῶν. «...Ὁ ἐν Ἱεραπέτρῳ Ἐμμαν. Χλουβεράκης ἀνεῦρεν ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ δύο ἑλληνικὰς σαρκοφάγους μετὰ καλυμμάτων καὶ ἔξωθεν ἀναγλύφων (βλ. ἀπεικόνισιν εἰς Σπράττ, I, σσ. 279 καὶ 281). Ὁ εὐφυνέστατος ἰδιοκτῆτης ἐκῆρξεν ἐνεκα φιλοδοξίας ὅτι δὲν θὰ πωλήσῃ τὸ εὖρημά του εἰς οἰανδήποτε τιμὴν, ἵνα ἀναγκάζωνται οἱ Ἑθνωπαῖοι ἀρχαιολόγοι νὰ ἐπισκέπτονται αὐτόν. Ἀλλ' ὁ παντοκράτωρ τότε τῆς Ἀνατολῆς Βουλβερ, πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας, ἐγερόντισε καὶ ἐφωδιάσθη δι' ἐνὸς σουλτανικοῦ φερμανίου, δυνάμει τοῦ ὁποίου εἰς οὐδὲνα ἄλλον ἐπιτρέπετο νὰ ἐξαγάγῃ τὰς δύο σαρκοφάγους ἐκ τῆς Κρήτης, πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Ἀποθανόντος τοῦ Χλουβεράκη ἡ Ἀγγλικὴ Πρεσβεῖα ἠρώτησε τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ ὑποπροξένου αὐτῆς (βηλαδὴ τοῦ Λυσ. Καλοκαιρινοῦ), ἐὰν θέλωσι νὰ πωλήσωσι τὰς σαρκοφάγους. Ἀποκριθέντων δὲ καταφατικῶς κατέπλευσεν ὁ Σπράττ μὲ τὴν «Μεδίαν» του εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἱεραπέτρας καὶ παρέλαβε τὸ ἀγορασθὲν ἐμπόρευμα».

²³) Τὸ ἔτος τῶν γάμων του δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ βιογραφικὰ σημεῖωματα τοῦ Ἰακώβου Καλοκαιρινοῦ. Εἰς σημειωματάριον ὁμοῦ τῆς Ἀργυρῆς Κρασάκη, ὡς μὲ πληροφορεῖ ὁ κ. Λέων Καλοκαιρινός, ἀναφέρεται, ὅτι ἡ κόρη τῆς «Μαργιόρι Κρασσοπούλα ἐνυμφεύθη τὴν 3 Φεβρουαρίου 1835 τὸν κ. Ἀνδρέαν Καλοκαιρινόν».

²⁴) Ἡ Μαρία ἀπέθανε τὴν 21 Μαΐου 1852, εἰς ἡλικίαν 32 μόλις ἐτῶν. Θὰ ἐγεννήθη θέν τὸ 1820. Συνεπῶς κατὰ τὸ ἔτος τῶν γάμων τῆς ἡτο 15 ἐτῶν. Ὁ γάμος ἔγινε τῇ συστάσει τοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν χήρα Κρασάκη, τὴν ὁποίαν ἐπροστάτευεν οὗτος.

Ἡ Μαρία Ἀνδρ. Καλοκαιρινοῦ, τὸ γένος Κρασάκη, ἐτάφη ἐντὸς τοῦ περιόλου

Ἀργυρῆς Κρασάκη²⁴. Διὰ τοῦ γάμου τούτου ἀπέκτησεν ἱκανὴν ἀστικήν καὶ ἀγροτικήν περιουσίαν—τὸ Σκαλάνι ἦτο φέουδον τῆς Κρασάκης—ἣτις ὑπῆρξεν ἡ βάση τῆς κολοσσιαίας κτηματικῆς τοῦ ιδιοκτησίας, τὴν ὁποίαν ἐπολλαπλασίαζε κατ' ἔτος δι' ἀγορῶν. Ἀπαράβατον ἐτήρει τὴν ἀρχὴν καθ' ὅλον τὸν βίον του νὰ διαθέτῃ ἐτησίως δι' ἀγοράς ἀκινήτων τὸ ἥμισυ τῶν κερδῶν του. Εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἡρακλείου ἀπέκτησε τόσας οἰκοδομάς, ὥστε νὰ διατηρῇ ὡς τακτικόν του ὑπάλληλον εἰδικὸν μηχανικόν. Ἡ ἀγροτικὴ περιουσία του ὑπῆρξεν ἐπίσης κολοσσιαία. Ἐκτὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ μετοχίου εἰς τὸ χωρίον Σκαλάνι, τοῦ μετοχίου Δρακουλιάρη, τοῦ μετοχίου παρὰ τὸ ὄρος Γιουκτάκι, ἡγόρασε καὶ τὸ μέγιστον τῶν κτημάτων τοῦ Μουσταφᾶ Ναϊλῆ πασᾶ²⁵.

τοῦ Συναϊτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ματθαίου. Μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου τῶν Καλοκαιρινῶν εἰς τὸ νέον Νεκροταφεῖον τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, ἀνεχομίσθησαν τὰ ὁστὰ τῆς καὶ ἀπετέθησαν ἐκεῖ. Ἐπὶ τῆς ἐπιταφίου πλακὸς ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα:

Ἐπιτύμβιον Μαρίας συζύγου Ἀνδρέου Καλοκαιρινοῦ, ἀποβιώσας τὴν 21 Μαΐου 1852 εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν,

*Παρία λίθος λάβραξ ἄψυχον ἤδη
χρηστῆς συζύγου ἐγκλείει σῶμα
δλῆς* ὁδοιπὸρος ἅς μὴν παρίδῃ
τὸ μαῦρον μνήμα μὲ κρῦον ὄμμα
πενιάδος τέκνων κρουνοὶ δακρύων
θλίψεις καὶ πόνοι πατρὸς ἀθλίου
πρόξενον πένθους καὶ κλαυθμῶν μανυρίων**
ἔγιναν ὅλου τοῦ Ἡρακλείου.*

*) Ἡ λέξις *δλῆς* εἶναι σφάλμα τοῦ γλύπτου ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *πλήν*.

**) Δεύτερον σφάλμα τοῦ γλύπτου ὁ ὁποῖος ἔγραψε *μανυρίων* ἀντὶ *μυρίων*.

Ὁ Μ. Γ. Παρλαμᾶς, δημοσιεύων «τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Κωνσταντίνου Κοζύρη» ἀναφέρει: «ὁ Ἀνδρέας Καλοκαιρινὸς (1804 - 1864) συνεζεύχθη τὴν Μαρτίαν Διαμαντίδου», συγγέων προφανῶς τὴν Μαρτίαν Κρασάκη μετὰ τὴν Ἀριστέαν Διαμαντίδου, σύζυγον τοῦ Λυσιμάχου Καλοκαιρινοῦ (βλ. Μ. Γ. Παρλαμᾶ, τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Κωνστ. Κοζύρη, Κρητικά Χρονικά, Α' σ. 358, ὑποσ. 9).

²⁴) Ἡ χήρα Ἀργυρῆ Κρασάκη ἀνῆκεν εἰς μεγάλην φραγκοκρητικὴν οἰκογένειαν. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον φονεύσει τὸν σύζυγόν της καὶ ὀκτῶ ἀδελφούς του. Ἦτο ἔξοχος οἰκοδόσποινα. Ἐκοσμεῖτο διὰ μεγάλων φυσικῶν καὶ ἐπικτήτων προσόντων: εὐγενῆς, φιλόφρων, ἐλεήμων, φιλόφρων, εὐσεβὴς πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἀνεξίτητος. Ἐξετέλει καθήκοντα «πρεσβευτοῦ» παρὰ τῇ γαμβρῇ της, διὰ λογαριασμὸν Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν μητέρων, πρὸς προστασίαν τῶν συζύγων ἢ τῶν τέκνων αὐτῶν. Εἶχε τεραστίαν ἀστικήν καὶ ἀγροτικήν περιουσίαν, τὴν ὁποίαν ἀξιοποίησεν ὁ μοναδικὸς κληρονόμος γαμβρός της. Διετίθει μεγάλην καὶ πλουσίαν πικροθήκη ἐξ ἱερῶν εἰκόνων, ἀνηκουσῶν ἰδίως εἰς τὸν θεῖόν της μητροπολίτην Κνωσοῦ. Ἀπέθανε εἰς ἡλικίαν 117 ἐτῶν, τὸ 1871, δοκιμάσασα τὴν πικρίαν τοῦ θανάτου, ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω καὶ τῆς θυγατρὸς της, τοῦ γαμβροῦ της καὶ τριῶν ἐγγονῶν της. Ὑπῆρξεν ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ οἴκου τῶν Καλοκαιρινῶν.

²⁵) Ὁ ἀλβανὸς Μουσταφᾶ Ναϊλῆ Πασᾶς, τῆς αὐτῆς περίπου ἡλικίας μετὰ τὸν

Ἀνδρέας Δημητρ. Καλοκαιρινός

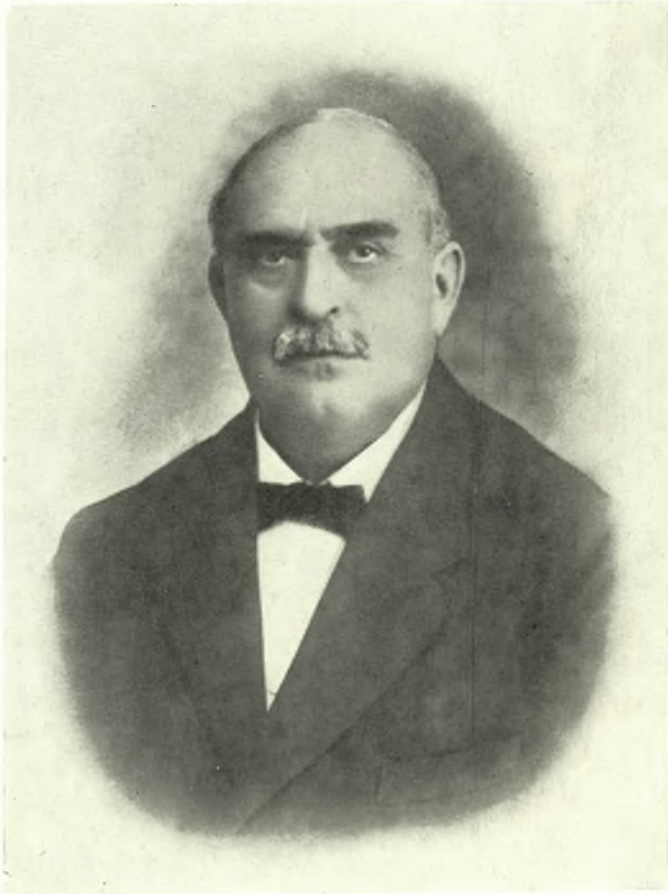
Ἀργυρή Κρασάκη

2. — Μίνωγ 'Ανδρ. Καλοκαιρινός

1. — Αυσίμαχος 'Ανδρ. Καλοκαιρινός

Ἀνδρέας Λυσίμ. Καλοκαιρινός

τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Γιοφυράκια²⁶, ἀπτελούμενον ἐκ μεγάλης ἐκτάσεως ἀγρῶν, πολλῶν χιλιάδων ἐλαιοδένδρων, ἐκτεταμένων ἀμπελοφυτειῶν, μελισσουργείου κλπ.

Ὁ Καλοκαιρινός, ὡς πρῶτος ἐν τῇ κοινωνίᾳ Ἡρακλείου, ἡγεῖτο εἰς τὰς πράξεις τῆς ἀγαθοεργίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ὑπὲρ τῶν θυμάτων τοῦ μεγάλου σεισμοῦ τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1856²⁷ διέθεσεν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν του μεγάλην ποσότητα ἐνδυμάτων, ἀλεύρων, ἐλαίου καὶ

Ἄνδρ. Δ. Καλοκαιρινόν, (ἐγεννήθη τὸ 1795) ἔζησε σχεδὸν ὅλον τὸν βίον του ἐν Κρήτῃ, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀκολούθως δὲ ὡς πασᾶς, δικαίως λαβὼν τὴν ἐπωνυμίαν «Γκιριτλῆς». (Σχετικῶς μὲ τὴν βιογραφίαν του ἴδε Τ. Βενέρη, τὸ Ἀρχάδι διὰ τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1938, σ. 159 κ. ἐξ.) Ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς εἶχε συλλάβει τὴν ιδέα νὰ καταστήσῃ τὴν Κρήτην οἰκογενειακὸν του τιμᾶριον, ὡς ὁ διδάσκαλός του Μεχμέτ Ἀλῆ κατέστησε τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ιδέα αὕτῃ τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν ἀνάδοσιν τοῦ Σουλτάνου Μετζίτ εἰς Κρήτην. Ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς ἠγόρασε τὰ ἐπιπλά τοῦ ἐξωσθέντος βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου καὶ δι' αὐτῶν ἐκόσμησε τὰ θωμάτια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφιλοξένησε τὸν Σουλτάνον. Ὁ Σουλτάνος, κατευχαριστηθεὶς ἐκ τῆς λαμπρᾶς υποδοχῆς καὶ θαυμάσας τὴν βασιλικὴν ἐπιπλωσιν τὴν ὁποῖαν οὐδ' αὐτὸς εἶχεν εἰς τὰ ἀνάκτορά του ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξέφρασε τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὸν ἀκολουθοῦντα αὐτὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ἀμπᾶς πασᾶ, εἰπὼν: «Τοιοῦτον πασᾶν δὲν ἔχομεν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν». Ὁ Ἀμπᾶς, συνεννοημένος ὢν μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ ἀπήντησεν εἰς τὸν Σουλτάνον: «Ναί, ἀλλ' ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης, πιστεύω, ὅτι θέλει εὐδοκήσῃ νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὴν Κρήτην ὡς οἰκογενειακὸν του τιμᾶριον». Ὁ Σουλτάνος, ὀργισθεὶς, ἀνταπήντησεν: «ἔχεις σὺ τὴν Αἴγυπτον, διὰ δώσω εἰς τὸν Μουσταφᾶ τὴν Κρήτην τί μένει εἰς ἐμέ;» Καίτοι δὲ εἶχε δηλώσει: ὅτι θὰ ἔμεινε ἀκόμῃ δύο ἡμέρας ἐν Ἡρακλείῳ, ἀπῆλθε τὴν πρωίαν τῆς ἐπιούσης ἄνευ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως, ὥστε οἱ ἀκόλουθοί του ἔσπευδον εἰς τὸν λιμένα μὲ τὰ σανάλια, ἄνευ ὑποδημάτων. Ἐξ αἰτίας τούτου ὁ Μουσταφᾶς ἀνεκλήθη τὸ 1850, διὰ νὰ σταλῇ καὶ πάλιν τὸ 1866, πρὸς καταστολὴν τῆς τότε ἐπαναστάσεως (βλ. σχετικῶς καὶ Τ. Βενέρη, Τὸ Ἀρχάδι κλπ. σ. 172, 173). Ὁ Μουσταφᾶς εἶχε δημιουργήσει ἐν Κρήτῃ τεραστίαν περιουσίαν. Τὸ μέγαρόν του, ὅπου ἐφιλοξένησε τὸν Σουλτάν Μετζίτ κατελάμβανε τὸ τετράγωνον πρὸς Δ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου. Εἶχε πολλὰ καταστήματα καὶ οἰκίας ἐν Ἡρακλείῳ, καὶ μεγάλην ἐπίσης ἀγροτικὴν περιουσίαν. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἦτο ἰδιοκτῆτης καὶ τοῦ μετοχίου «Γιοφυράκια», τὸ ὁποῖον, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μουσταφᾶ ἐκ Κρήτης, ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Ἄνδρ. Δ. Καλοκαιρινοῦ.

²⁶) Εἰς τὰ Γιοφυράκια ὑπῆρχεν ὀθωμανικὸν Τέμενος τὸ ὁποῖον μετέτρεψεν ὁ Καλοκαιρινός εἰς ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὁ ὁποῖος κατεστράφη κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Τὴν σημερινὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἔκτισε, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιότερας ἐκκλησίας, ὁ Μίνως Καλοκαιρινός, ὅταν ἐχώρισαν τὴν κληρονομίαν μὲ τὸν ἀδελφόν του Λυσίμαχον (1871).

²⁷) «1856, Σεπτέμβριος 30, Κυριακὴ ξημερῶματα, ἔκαμε τρομερὸν σεισμόν καὶ ἐβάσταξε ἕως τοῖα λεπτὰ...στὸ Κάστρο τὸ Μεγάλο δὲν ἔμειναν παρὰ 30 σπύθια γερά. Ἐχάθσαν 1500 ἀνθρώποι». (Βλ. Ἐλευθ. Κ. Πατάκης, οἱ σειμοὶ τῆς Κρήτης, «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Δ' σ. 494).

οἴνου, ἐκτὸς τῶν χρημάτων τὰ ὅποια διένειμε αὐτοπροσώπως. Ἐκάλεσε τὰ πληρώματα τῶν ἐν τῇ λιμένι ἐλληνικῶν πλοίων καὶ εἰργάσθησαν ὅλην τὴν ἡμέραν ὑπὲρ τῶν παθόντων. Ἐχορήγησεν οἰκόπεδα καὶ οἰκοδομήσιμον ξυλείαν διὰ τὴν κατασκευὴν παραπηγμάτων. Διενήργησεν ἔρανον μεταξὺ τῶν ἀνταποκριτῶν του, συλλέξας καὶ ἄλλα χρήματα διὰ τοὺς σεισμοπαθεῖς. Δὲν διέφυγε τὴν ἀξυδέρκειάν του οὔτε τὸ ζήτημα τῆς ρυμοτομίας τῆς πόλεως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν καταστροφῶν τοῦ σεισμοῦ. Συνέστησε εἰς τὸν τότε Νομάρχην Βελῆ πασᾶν καὶ ἐκάλεσε τὸν ἄγγλον ἀρχιτέκτονα Λιονέρ, πρὸς ἐκπόνησιν νέου ρυμοτομικοῦ σχεδίου τῆς πόλεως, τὸ ὅποιον ὅμως δὲν ἀφῆκαν νὰ ἐφαρμοσθῇ οἱ μωαμεθανοὶ κάτοικοι²⁸. Πάντοτε εἰσέφερε τὰ μεγαλύτερα ποσὰ ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τοῦ Ἡρακλείου. «Ἠγόρασε καὶ περιετολίσεν οἰκόπεδον πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως²⁹ διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς

²⁸) Τὸ πρῶτον ρυμοτομικὸν σχέδιον τῆς πόλεως Ἡρακλείου ἔγινε τὸ 1900 ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ Δημοσθ. Πρωτοπαππάκη.

²⁹) Πρόκειται περὶ τοῦ ὑφισταμένου καὶ σήμερον ἀλλὰ μὴ ἐν χρήσει νεκροταφείου, τοῦ κειμένου πρὸς Δ τοῦ ἐργοστασίου «Τάλως». Ἡ πληροφορία τοῦ Ἰακώβου Καλοκαιρινοῦ σχετικῶς μὲ τὴν ἀγορὰν τοῦ παλαιοῦ χριστιανικοῦ νεκροταφείου ἐλέγχεται ἀνακριτῆς, καθότι «τὸ 1671 οἱ Χριστιανοὶ ἔλαβον φερμάνιον, βάσει τοῦ ὁποίου παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς δι' ἀποφάσεως τοῦ Ἱεροδικείου Ἡρακλείου χῶρος 2 στρεμμάτων (νιουνουμίων) Δυτικὰ τῆς Κιζιλ Τάμπιας, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ταφὴν τῶν Χριστιανῶν, ἐπὶ τόπον δὲ μετέβη, καὶ ἐντολὴν τοῦ Ἱεροδικείου ὁ Μεβλάνα Ἀβδουλ Τζελλιλ Ἐφένδης καὶ διεχώρισε καὶ κατεμέτρησε ἔκτασιν γῆς 2 στρεμμάτων, θέσας πέριξ αὐτῆς διακριτικὰ ὄρθημα». (Βλ. Τ.Α.Η. τόμ. 3ος, σ. 7, ἀριθ. μεταφρ. 430). Αἱ πληροφορίες αὗται ὀφείλονται εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Τουρκικοῦ Ἀρχείου Ἡρακλείου Νικόλαον Σταυρινίδην, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ καὶ ἐν τούτῳ.

Τὸ ἴδιον ἔτος 1671 καὶ κατόπιν αἰτήσεως τῶν Ἀρμενίων τοῦ Ἡρακλείου «παρεχωρήθησαν καὶ εἰς αὐτοὺς 4 στρέμματα γῆς, τὰ ὅποια κατεμέτρησεν καὶ καθώρισεν ὁ ἴδιος Μεβλάνα Ἀβδουλ Τζελλιλ Ἐφένδης εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, συνορευόμενα ἅφ' ἑνὸς μὲ τὸν τόπον ταφῆς τῶν νεκρῶν τῶν ἀπίστων (τὸν παραχωρηθέντα ὡς ἄνωτέρω) καὶ ἅφ' ἑτέρου μὲ τὸν τόπον ταφῆς τῶν νεκρῶν τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων». (Βλ. Τ.Α.Η. τόμ. 3ος, σ. 16, ἀριθ. μεταφράσεως 438).

Ἄρα τὸ Χριστιανικὸν Νεκροταφεῖον τοῦτο ὑφίστατο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1671, ἦτοι πολὺ πρὶν ἐγκατασταθῇ ἐν Ἡρακλείῳ ὁ Ἀνδρ. Δ. Καλοκαιρινός. Τὸ νεκροταφεῖον ὅμως τῶν Ὀρθοδόξων ἦτο μικροτέρας ἐκτάσεως τοῦ τῶν Ἀρμενίων. Διότι εἰς μὲν τοὺς Ἀρμενίους παρεχωρήθησαν 4 στρέμματα γῆς, εἰς δὲ τοὺς Ὀρθοδόξους 2 στρέμματα μόνον, ἐνῶ σήμερον συμβαίνει τὸ ἀντίθετον: Τὸ Νεκροταφεῖον τῶν Ὀρθοδόξων εἶναι διπλάσιον εἰς ἔκτασιν τοῦ νεκροταφείου τῶν Ἀρμενίων. Πιθανὸν θεωρῶ ὅθεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καλοκαιρινοῦ ἐπεξετάθη τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ὀρθοδόξων, ἀγορασθέντος, ἴσως, τμήματος ἐκ τοῦ νεκροταφείου τῶν Ἀρμενίων καὶ περιτεχισθέντος τότε, ὁπότε θὰ συνέβαλεν οἰκονομικῶς ὁ Ἀνδρ. Δ. Καλοκαιρινός.

νεκροταφεῖον, ἐξασφαλίσας οὕτω τὰς αἰωνίους μονὰς τῶν ὁμοθρήσκων συμπολιτῶν του, οἵτινες μέχρι τότε ἐθάπτοντο εἰς αἰετίχιστον οἰκόπεδον ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς τότε Μεσσηνιαῆς»⁸⁰. Διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ προσέφερε τὸ μεγαλύτερον ποσόν, ἀλλὰ καὶ ἐδάνειζεν ἀτόκως τὴν ἐπὶ τῆς ἀνεγέρσεως ἐπιτροπὴν, δσάκις αὕτη εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐφορολόγει τὰ τιμολόγια καὶ τὰς ἐκκαθαρίσεις τῶν λογαριασμῶν τῶν πελατῶν του μὲ 1/2 % ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς Κοινότητος Ἡρακλείου, κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐν Τεργέστῃ Ἑλληνικῆς Κοινότητος.

Ὁ Ὁ Ἄνδρ. Δ. Καλοκαιρινὸς ἀπέκτησεν ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Μαρίας Κρασάκη πέντε τέκνα: Τὸν Λυσίμαχον, τὸν Θρασύβουλον, τὸν Μύρωνα, τὴν Πηνελόπην καὶ τὸν Μίνωα⁸¹. Ὁ Ἀ. Δ. Καλοκαιρινὸς εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ χάσῃ, ἐκτὸς τῆς συζύγου του, τὴν ὁποῖαν ἠγάπα καὶ ἐτίμα, καὶ τὰ τρία ἐκ τῶν ἀνωτέρω τέκνων του, τὸν Μύρωνα, τὸν Θρασύβουλον καὶ τὴν Πηνελόπην. Ὁ Μύρων ἐσπούδαζεν εἰς Ἀθήνας. Κατέστη ὁμως φυματικός, λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς μελέτης καὶ τῆς ἀσθενικῆς του κράσεως καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὸ Ἡράκλειον ἀπεβίωσεν. Ὁ Θρασύβουλος, ἀσθενήσας ἐπίσης, ἀπέθανεν εἰς Παρισίους, ἡ δὲ Πηνελόπη, ἐννεαετῆς μόλις οὔσα, ἀπέθανεν ἔνεκα κακῆς διαγνώσεως τοῦ ἱατροῦ. Οὕτω ἀπέμειναν οἱ δύο υἱοί, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Μίνως, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω, ἰδιαιτέρως δι' ἓνα ἕκαστον.

Ε. ΕΘΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡ. Δ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ

Ὁ Ἀνδρέας Δ. Καλοκαιρινὸς δὲν ὑστέρησεν εἰς πατριωτισμόν. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τὴν γνωστὴν εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην ἐπανάστασιν Χαϊρέτη—εἰς τὴν Ἀνατολικὴν εἶναι γνωστὴ ὡς ἐπανάστασις Βασιλογιώργη (1841)—ἄγγλοι πράκτορες, ἐποφθαλμιοῦντες τὴν μεγαλόνησον, προέτρεπον τοὺς χριστιανοὺς Κρήτας νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Ἀρκετοὶ Κρήτες παρεσύρθησαν ἀπὸ τοὺς παραπλανητικοὺς λόγους τῶν πρακτόρων τούτων καὶ ὑπέγραψαν ἀναφορὰν ζητοῦντες τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Ἐπιτροπὴ Κρητῶν τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν, παρουσιασθεῖσα νύκτα τινα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καλο-

⁸⁰) Τὸ χριστιανικὸν νεκροταφεῖον τῆς «Μεσσηνιαῆς», γνωστὸν εἰς τοὺς παλαιότερους κατοίκους τοῦ Ἡρακλείου ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Ρωμαϊκά Μνήματα» εὑρίσκειτο εἰς τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν «Τρυπητή». Τοῦτο διανεμηθὲν εἰς οἰκόπεδα ὑπὸ τῆς Ἑνοριακῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀγ. Μηνᾶ ἐπωλήθη εἰς διαφόρους τὸ 1927 καὶ εἶναι σήμερον ἐν ἐκ τῶν ὠραιωτέρων καὶ πλέον ὑγιεινῶν προαστείων τοῦ Ἡρακλείου.

⁸¹) Ὁ Ἰάκωβος ἀναφέρει ὡς πρωτότοκον τὸν Λυσίμαχον. Ἀντιθέτως ὁ κ. Λέων Καλοκαιρινὸς μὲ ἀπληροφόρησεν ὅτι πρωτότοκος ἦτο ὁ Θρασύβουλος.

καιρινοῦ ἐνεχείρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπογραφεῖσαν ἀναφορὰν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐκλαβοῦσα τοῦτον ὡς ἄγγλον πρόξενον. Ὁ Καλοκαιρινὸς ἐπέπληξε τὴν ἐπιτροπὴν, εἰπὼν χαρρακτηριστικῶς τοὺς κάτωθι πράγματι σοφοὺς καὶ προφητικoὺς λόγους: «*Ποιὸς προδότης σᾶς συνεβούλευσε νὰ θπογρᾶψετε αὐτὰ καὶ νὰ προδώσετε τὴν πατρίδα μας; Τὸν τουρκικὸν ζυγὸν δυνάμεθα νὰ τὸν σπάσωμεν, ὡς ἔσπασαν αὐτὸν καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ὁ ἀγγλικὸς εἶναι σιδερένιος καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὸν σπάσωμεν. Παρατηρήσετε τοὺς Ἑπαιτησίους πῶς ἀγωνίζονται κατὰ τῆς ἀγγλικῆς «προστασίας» καὶ ἡμεῖς θὰ ἐπικαλεσθῶμεν αὐτήν;*» Καὶ ἀφοῦ ἔσχισε τὴν ἀναφορὰν παρέθεσε μυστικὸν δεῖπνον εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, τὴν ὁποίαν ἀκολούθως προέπεμψεν, δώσας τὰς προσηκούσας συμβουλὰς καὶ τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ πρὸς τὸν προσωπικόν του φίλον Βασιλακογιώργην. Ἡ τύχη τῆς Κρήτης, ἂν περιήρχετο τότε εἰς τοὺς ὄνυχας τοῦ Βρεταννικοῦ Λέοντος δὲν θὰ ἦτο διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν σημερινὴν τύχην τῆς ἀδελφῆς τῆς Κύπρου. Ὁ Καλοκαιρινὸς εἶχε δοκιμάσει, ἔστω καὶ εἰς νεαρὰν ἡλικίαν, τὴν ἀγγλικὴν «προστασίαν» εἰς τὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα του, τὰ Κύθηρα, καὶ ἦτο εἰς θέσιν συνεπῶς νὰ δώσῃ τοιαύτας συμβουλὰς ὡς γνήσιος Ἕλληνας, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει τοῦ ὅτι εἶναι ἄγγλος ὑπήκοος, καθότι Κυθῆριος, καὶ ὅτι προστατεύονται ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς σημαίας αἱ ἐπιχειρήσεις του. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθεσεν ἐν δευτέρᾳ μοῖρᾳ ἀπέναντι τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἠγάπησεν ὡς δευτέραν πατρίδα του.

ΣΤ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡ. Δ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ

«*Ἀλλὰ τὸ θεῖον εἶναι φθονερόν*», ἀναφέρει ὁ βιογράφος του. «*Ἡ ἐκδικητικὴ Νέμεσις, φθονήσασα τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἥρωος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἤδη στερήσει ἐναρέτου συζύγου καὶ τριῶν φιλιτάτων τέκνων, ἀπεφάσισε νὰ κόψῃ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του*». Καθ' ὃν χρόνον εὐρίσκετο εἰς τὸ ζεῖνθ τῆς δραστηριότητός του καὶ τῆς οἰκονομικῆς του ἀναπτύξεως «*ἐφύει εἰς τὸν γλωσσοδέτην του μικρότατον σπιράκι, ἀποτέλεσμα, ὡς φαίνεται, τῆς νικητικῆς τῆς καπνοσύριγγος*». Ἐκλήθησαν οἱ ἐπαγγελλόμενοι τὴν τέχνην τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ποιήσῃ διάγνωσιν ἀληθῆ. Τὸ νόσημα, προϊόντος τοῦ χρόνου ἀνεπιτύσσετο μετὰ τῆς κακοηθεσιότητος αὐτοῦ φύσεως καὶ ἐπὶ τέλους ἐβεβαιώθη ὅτι ἦτο καρκίνος». Μετέβη εἰς Παρισίους ὅπου ὁ ἱατρὸς Πανᾶς καὶ οἱ εἰδικοί συνάδελφοί του ἀπεφάνθησαν ὅτι «*ἡ τέχνη των δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν ἀσθενῆ*». Μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπὸ τῆς ἐπανόδου του εἰς Ἡράκλειον ἐξέπνευσεν εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν, τὸ ἔτος 1864. Οὕτω ἐξέλιπε μία τῶν σπουδαιοτέρων μορφῶν τῆς ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς δραστηριότητος, τὰς ὁποίας ἐγνώρισεν ἡ Κρήτη κατὰ τὸν 19. αἰῶνα.

Ἐτάφη εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τῶν Σιναΐτων Ἀγίου Ματθαίου, ὅπου οἱ υἱοὶ τοῦ ἡγόρασαν τὸ ἔδαφος καὶ ἠγειραν ὑπόγειον τάφον. Ὅταν καθιερώθῃ τὸ σημερινὸν νεκροταφεῖον τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου, ἐκτίσθῃ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρ. Λ. Καλοκαιρινοῦ, μαρμάρινος πολυτελής, οἰκογενειακὸς τάφος τῶν Καλοκαιρινῶν, εἰς τὸν ὅποιον ἐναπετέθησαν καὶ τὰ ὀστέα τοῦ Ἀνδρέου Δημ. Καλοκαιρινοῦ, ἐπὶ τῆς Β πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα :

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

1804 — 1864

II. — ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

Ἀρχηγὸς τῆς Δ' γενεᾶς τῶν Καλοκαιρινῶν εἶναι ὁ Λυσίμαχος, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀνδρ. Δημητρ. Καλοκαιρινοῦ, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἰακώβου Καλοκαιρινοῦ, ὁ ὅποιος ἐγεννήθη τὸ 1838 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε ἀπὸ τὸν θεῖόν του Γεράσιμον, τὸν μετέπειτα μητροπολίτην Αἰτωλοακαρνίας. Ἀκολουθῶς μετέβη εἰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θρασυβούλου, πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ θεοῦ του Γερασίμου⁸², ὅπου ἐξηκολούθησε τὰς ἐγκυκλοπαιδικὰς του σπουδὰς. Τὸ 1855 ἐστάλη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μύρωνος εἰς τὰ Κύθηρα, διὰ νὰ πολιτογραφηθοῦν καὶ νὰ λάβουν διαβατήριον ὡς πολῖται Ἴονιοι. Ἀκολουθῶς μετέβησαν εἰς Ἀθήνας πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν των. Ὁ Μύρων ὁμῶς, ἀσθενῆς τὴν καρδίαν, ἠσθένησε καὶ, ἐπιστρέψας εἰς Ἡράκλειον ἀπέθανε. Τοῦτου ἕνεκα ἀνεκλήθη καὶ ὁ Λυσίμαχος, πρὶν τελειώσῃ τὰς γυμνασιακὰς του σπουδὰς, μὲ σκοπὸν νὰ σταλῇ εἰς Εὐρώπην πρὸς ἀπόκτησιν ἐμπορικῶν γνώσεων καὶ ἀνωτέρας μορφώσεως. Πράγματι ἐπεσκέφθη τὴν Τεργέστην, τὴν Βενετίαν, τὴν Μασσαλίαν καὶ τὸ Λονδίον. Πρὶν ὁμῶς ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὁ πατήρ του τὸν ἐμνήστευσε εἰς ἡλικίαν 23 ἐτῶν μετὰ τῆς θυματρὸς τοῦ ἡρακλειώτου μεγαλεμπόρου Μιχαὴλ Διαμαντίδου Ἀριστέας, ὀρφανῆς μητρός.

Ὁ Λυσίμαχος ἐπανελθὼν ἐξ Εὐρώπης ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ πατρὸς του, καὶ ἐξέλεξε τὴν θέσιν τοῦ ταμίου⁸³. Δὲν εἶχεν ὁμῶς θεωρητικὴν ἢ πρακτικὴν γνῶσιν ἀπὸ οἰονδήποτε κλάδου τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ πατρὸς του, δὲν ἐγνώριζε δὲ τὴν διπλογραφίαν

⁸²) Φίλος τοῦ Ἀνδρ. Δ. Καλοκαιρινοῦ ἦτο ὁ Μισαὴλ Ἀποστολίδης, διδάσκαλος τοῦ Ὁθωνος, ὅστις, διορισθεὶς ἐπίσκοπος Πατρῶν, ἐχειροτόνησε τὸν Γεράσιμον Πρωτοσύγγελόν του.

⁸³) «*Νομίζω*» ὅτι ὁ κρατῶν τὰς κλεῖδας τοῦ χρηματοκιβωτίου *ἐξασφαλίζει δὴν τὴν περιουσίαν τοῦ οἴκου του*» ἀναφέρει ὁ Ἰακώβος.

και καταστιχογραφίαν καθ' ἣν ἐτηροῦντο τὰ βιβλία τοῦ πατρικοῦ γραφείου καὶ μετὰ δυσκολίας καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ εἰδικευμένου προσωποῦ τοῦ καταστήματος, κατώρθωνε νὰ κλείῃ εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μηνὸς τὸ ταμεῖόν του. Κατὰ τὸν βιογράφον του ἐξάδελφόν του Ἰάκωβον, ὁ ὁποῖος πιθανὸν νὰ ὑπερβάλλῃ, λόγῳ τῶν ψυχρῶν σχέσεών του μετὰ τοῦ Λυσιμάχου, ἦτο φιλάργυρος⁸⁴. Δὲν εἶχεν οὐδεμίαν ὁμοιότητα πρὸς τὸν πατέρα του οὔτε κατὰ φύσιν οὔτε κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἦθος. Ἦτο βραχύς τὸ σῶμα, μὲ λαϊμὸν ἐπίσης βραχύν. «Κοντολαίμη» τὸν ἀναφέρει ὁ βιογράφος του. Δύσπιστος πρὸς πάντας δὲν συμφωνοῦσε ποτὲ μὲ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ πατρὸς του. Δὲν εἶχε φίλους καὶ ἔζη εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἡρακλείου εἰς ἴδιον κόσμον. Ἦτο θμῶς συντηρητικὸς, οἰκονόμος, ἐντιμώτατος καὶ δίκαιος, φιλόπονος, διῆγε βίον λιτὸν καὶ ἀπέριττον, ἐπόπτευσέ μόνος του τὰ πάντα καὶ ἀπελάμβανε τῆς ὑπολήψεως ὧλων.

Τὸ 1859 ἀπέθανεν ὁ πρῶν συνεταῖρος τοῦ πατρὸς του Ἰωάννης Ἰττάρ, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας εἰς Ἡράκλειον. Ὁ Καλοκαρινὸς ἡγόρασε τὸ προξενεῖον τοῦτο παρὰ τοῦ ἐν Χανίοις ἀγγλοῦ Προξένου Βάρβερ διὰ τὸν Λυσιμάχον, δαπννήσας 300 καὶ πλέον ἀγγλικὰς λίρας, τὸ ὅποιον καὶ ἀνέλαβεν οὗτος τὸ ἴδιον ἔτος 1859⁸⁵.

⁸⁴) Ἠνάγκασε τὸν γραμματέα τοῦ καταστήματος Φραγκίσκον Ψαρουδάκη νὰ συντάξῃ δι' ἑκάστον ἐπισφαλῆ ὀφειλέτην τοῦ πατρὸς του λογαριασμὸν ἐντόκως πρὸς 12 % μετ' ἀνατοκισμοῦ κατ' ἔτος, οὕτως ὥστε ἀνὰ πᾶσαν ἐξαετία τὸ χρέος ἀνῆρχετο εἰς 97 1/2 %. Τοὺς λογαριαμοὺς τούτους παρῆλθεν εἰς τὸν προξενικόν του καθέσθην Χασάν Ἀγά διὰ νὰ τοὺς εἰσπράξῃ Ἀλλὰ ὅταν ἐπληροφορήθη τοῦτο ὁ πατήρ του διέταξε τὸν ἀνεψιὸν του Ἰάκωβον νὰ ἐπανερωθῇ τὸ σφάλμα τοῦ υἱοῦ του. Ὁ Ἰάκωβος ἔσχισε τοὺς λογαριαμοὺς, τοῦτο θμῶς ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ νὰ ψυχρανθοῦν αἱ μεταξὺ τῶν σχέσεις.

⁸⁵) Φερμάνι τοῦ ἔτους ἐγίρας 1276 (= 1859), ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Κρήτης Ἰσμαήλ Ραχμὴ Πατᾶ καὶ τὸν καὶ μιστὴν τοῦ Ἡρακλείου Χασάν Πατᾶ, ἀναφέρει: «πρὸς διεκπεραίωσιν τῶν ὑποθέσεων τῶν ἐμπορευομένων ἐν τῇ πόλει Ἡρακλείου ὑπηκόων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν διερχομένων ἐκ τῆς πόλεως ταύτης πλοιάρχων καὶ ναυτικῶν τῶν ἀγγλικῶν πλοίων, διωρίσθη ὁ Ἰσμαῆλ (Λυσιμάχος) Καλοκαρινὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ προξένου». (Βλ. Τουρκ. Ἀρχεῖον Ἡρακλείου κώδ. 95, σ. 132).

Ὁ Λυσ. Καλοκαρινὸς ὡς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἡγόρασε τὸ 1860, διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «τὸ ἡρωπηριασμένον ἄγαλμα τοῦ Μινωταύρου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνῆρθε εἰς τὸ κτήμα του ὁ ἐξ Ἀμπελούζου τῆς Μεσαρᾶς τοῦρκος Ἀοῖφ ἀγάς, ἀντὶ 22 τουρκικῶν λιρῶν. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο παρῆλθεν ἀγγλικὸν πλοῖον ἐκ τῆς λυβικῆς παραλίας, τὸ ὁποῖον κατέπλευσεν ἐπὶ τούτῳ ἐκ Μάλτας». Τὰς πληροφορίας ταύτας ἀναφέρει εἰς τὰς βιογραφικὰς του σημειώσεις σ. 71 ὁ Ἰάκωβος Καλοκαρινός, τὰς ὁποίας ἐθεώρησα σκόπιμον, χάριν τῆς ἱστορίας, νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα.

Ἡ ἰδιότης τοῦ αὐτοῦ ἐξησφάλισε τὴν περιουσίαν τοῦ ἀπὸ τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν καταστροφὴν κατὰ τὰς διαφόρους κρητικὰς Ἐπαναστάσεις. Ὡς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας ὁ Λυσίμαχος Καλοκαιρινός, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1859 μέχρι τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ τὸ 1898, ἐπροστάτευσε, κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις, τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Κρήτης. Εἰς κάθε ἐπανάστασιν ἡ οἰκία τοῦ μετεβάλλετο εἰς ἀποθήκην τῶν πολυτίμων πραγμάτων τῶν μονῶν, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν, ὅπου καὶ οἱ ἴδιοι κατέφευγον, διὰ νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τοῦ (1864) ὁ Λυσίμαχος ἀνέλαβε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μίνως τὴν διαχείρισιν τῆς κολοσσιαίας περιουσίας τὴν ὁποῖαν ἐκληρονόμησαν. Ἡθέλησαν νὰ συνεχίσουν τὰς ἐργασίας τοῦ πατρικοῦ καταστήματος διατηροῦντες τὴν αὐτὴν ἐμπορικὴν ἐπωνυμίαν Α ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ & ΣΙΑ. Δὲν ἐπέτρεψεν ὅμως τοῦτο ὁ τότε Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Χανίοις Σάνδουιθ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν μὲ τὴν ἐπωνυμίαν ΓΙΟΙ Α. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1864 ἐπῆλθε καὶ ἡ ἔκτασις τῆς Ἐπτανήσου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ οὕτω οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀπέβαλον τὴν ἀγγλικὴν ὑπηκοότητα καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἐλληνικὴν ἰθαγένειαν, δυνάμει τῆς σχετικῆς συνθήκης. Ὁ Ἰόνιος ὅμως ἀστικός Κώδιξ ἐξηκολούθει νὰ ἰσχύῃ εἰς Ἐπτανήσον καὶ νὰ διέπη τὰς οἰκογενειακὰς καὶ κληρονομικὰς σχέσεις τῶν Ἰονίων. Ὁ Λυσίμαχος, λόγῳ τῆς προξενικῆς τοῦ ἰδιότητος, ἐξηκολούθει νὰ ἀπολαμβάνῃ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, ὁ δὲ Μίνως ἀνεγνωρίσθη διὰ σουλτανικοῦ διατάγματος διερμηνεὺς τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Ἀγγλικοῦ Ὑποπροξενείου, καὶ οὕτω ἐπροστατεύετο καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Βρεταννικοῦ Κράτους. Ὁ Λυσίμαχος, ὡς ὑποπρόξενος, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀγγλικὴν ὑπηκοότητα μετὰ πενταετὴ ὑπηρεσίαν, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ὁποίας, τὸ 1870, ὑπέβαλεν αἴτησιν εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Γκράνβιλ καὶ ἔδωκε τὸν ὅρκον τοῦ ἀγγλοῦ πολίτου, γεγονὸς ὅπερ τοῦ ἐξησφάλισε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τοῦ.

Ἡ ὁμόρρυθμος ἐταιρεία τῶν Ὑίων Α. Καλοκαιρινοῦ ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας τοῦ πατρὸς, σὺν τῇ χρόνῳ ὅμως περιώρισε τὴν δραστηριότητά της, διαλύσασα καὶ τὸν ἐμπορικὸν στόλον της.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὅλοι οἱ ἔμποροι τοῦ Ἡρακλείου ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἐργασίας των, καὶ νὰ φύγουν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα διὰ νὰ σωθοῦν, ἀφίνοντες οὕτω τὸ πεδῖον ἐντελῶς ἐλευθέρον εἰς τὸν οἶκον τῶν Καλοκαιρινῶν, ὅστις, ἀσφαλῆς ἀπὸ κάθε τουρκικὴν ἐπιβουλὴν λόγῳ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, ἐμονοπώλησεν ὁλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Ἐπίσης οἱ

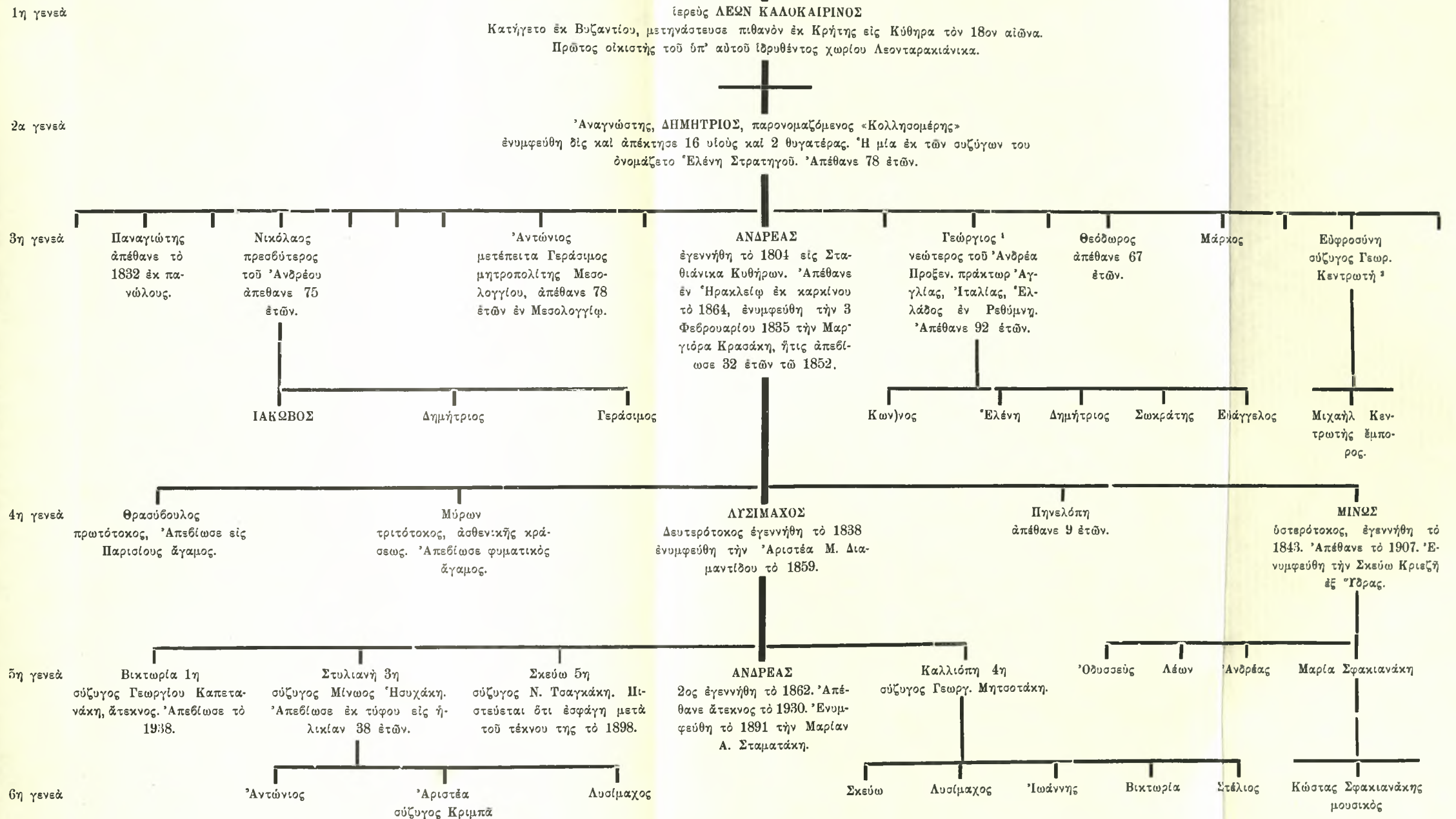
Μωαμεθανοί χωρικοί ήναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ὑπάρχοντά των εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ νὰ συναθροισθοῦν εἰς τὰ φρούρια. Τοῦτο ἡῤ-ξησε τὴν προσφορὰν ἐργατικῶν χειρῶν εἰς τρόπον ὥστε νὰ μειωθοῦν σημαντικὰ τὰ ἡμερομίσθια, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡῤξήθησαν αἱ τιμαὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τῶν ἄλλων ἐμπορευμάτων. Τὰ γεγονότα ταῦτα προσεπόρισαν σπουδαῖα κέρδη εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀδελφῶν Καλοκαρινῶν. Εἰς 12.000 λίρας, χρυσᾶς βέβαια, ἀναβιβάζει ὁ Ἰάκωβος Κ. τὰ ἔκτακτα ταῦτα κέρδη. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο. Τὸ Ὁθωμανικὸν Δημόσιον ἡναγκάσθη νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν οἶκον Καλοκαρινῶν 600 λίρας ὡς ἀποζημίωσιν διὰ τὰς βλάβας αἷς ὑπέστη ἡ εἰς Ἀγ. Μύρωνα οἰναποθήκη των.

Ἡ συνεργασία τῶν δύο ἀδελφῶν συνεχίσθη ἐπὶ ἐπταετίαν ἐν ὁμοιοῖα καὶ ἀγάπῃ. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τοῦτο ἐνυμφεύθησαν καὶ ἐσχημάτισεν ἕκαστος ἰδίῳν οἰκογένειαν, ἀπέθανε δὲ καὶ ἡ μάμμη των Ἀργυρὴ Κρασάκη, ἰσχυρότατος συνδετικὸς κρίκος μετὰ τῶν. Οὕτω κατέληξαν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς ἐταιρείας των καὶ εἰς τὴν διανομὴν τῆς ἐταιρικῆς καὶ γενικῆς τῆς πατρικῆς περιουσίας.

Ἐπὶ ἔτος καὶ πλέον διετελεῖ ἐκκρεμῆς ἡ πρότασις τῆς διανομῆς. Παρενέβησαν φίλοι οἰκογενειακοί, ὁ Γεώργ. Καλοκαρινός, ὁ πενθερός τοῦ Λυσιμάχου Μ. Διαμντιδῆς, ὁ Ἑρρίκος Μοάτσος, ὁ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Σάνδουιθ καὶ ἰδίως ὁ Ἰάκωβος Καλοκαρινός, ὁ ὁποῖος συνέστησε τὴν μὴ διάλυσιν τῆς ἐταιρείας καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς περιουσίας, ἥτις θὰ ἦτο μὲν ἐπιζήμιος καὶ διὰ τὸν Λυσιμάχον, ἀλλὰ καταστρεπτικὴ διὰ τὸν Μίνωα. Ἀλλὰ συμφωνία δὲν ἐπῆλθε καὶ τέλος τὸ 1871 ἀπεφασίσθη ἡ διάλυσις καὶ διωρίσθησαν διαιτηταί, ἐκκαθαρισταὶ καὶπραγματογνώμονες ἐκ μέρους μὲν τοῦ Λυσιμάχου ὁ Σπυρ. Βρυσιμιτζάκης καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Διαμντιδῆ, ἐκ μέρους δὲ τοῦ Μίνωος ὁ Νικόλαος Σταυράκης⁸⁸ καὶ ὁ Ἰωάν. Ξενοῦδάκης, καὶ συνετάχθη ὑποσχετικόν, δυνάμει τοῦ ὁποῖου οἱ ἀνωτέρω διαιτηταὶ θὰ ὥριζον τὰς μερίδας, μὲ δικαίωμα τοῦ πρεσβυτέρου, δηλαδὴ τοῦ Λυσιμάχου, νὰ ἐκλέξῃ. Οὕτω ὁ οἶκος Α. Δ. Καλοκαρινὸς διηρέθη εἰς δύο. Ὁ Λυσιμάχος ὅμως, πολίτης καὶ ὑποπρόξενος Ἀγγλος, ἐφαίνετο ὁ κυρίως διάδοχος, ὁ ὁποῖος καὶ συνέχισε τὰς ἐργασίας τοῦ πατρὸς του.

⁸⁸) Ὁ Νικόλ. Σταυράκης ἐ χρημάτισε Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Γεν. Διοικήσεως Κρήτης καὶ Ἐποπτής τῶν Κρητικῶν Τελωνείων, ἐξέδωκε δὲ τὸ 1890 τὸ πολῦτιμον βιβλίον του: Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης κλπ. Πατὴρ τοῦ πρό ὀλίγου ἀποθανόντος λογοτέχνου Θρασυβούλου Σταυράκη. Σχετικὰ μὲ τὴν οἰκογένειαν Σταυράκη βλ. Ν. Σταυρινίδη, Ἡ Οἰκογένεια Σταυράκη στὴν Κρήτη καὶ ἡ κατωγωγή της, ἐφημερίδα «Πατρίς» Ἡρακλείου, 8 Δεκεμβρίου 1960.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΩΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

1) Ὁ Γεώργιος Δ. Καλοκαιρινὸς ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ διδασκάλου Βλαστοῦ.

2) Τελειόφοιτος τῆς ἐν Κερκύρᾳ Θεολογικῆς Σχολῆς. Καθηγητὴς καὶ ἱεροκέρυξ Μητροπόλεως Κρήτης.

Εἰς τὸν κλῆρον ἀνελογίσθησαν εἰς αὐτὸν 9000 λίραι ἐκ τῶν καθυστερημάτων τῶν ὀφειλῶν, τὰς ὁποίας εἰσέπραξε μέχρι πέννας.

Οἱ ἐν Ρεθύμνῃ σύγγαμμοί του Νικόλαος Ἀετὸς καὶ Ἀριστείδης Παπαδάκης, οἱ ὅποιοι εἶχον νυμφευθῇ τὰς δύο ἄλλας θυγατέρας τοῦ πενθεροῦ του Χαρίκλειαν καὶ Ἀμαλίαν, ἔπαθον οἰκονομικῶς, λόγῳ τῶν ἐπαναστάσεων, καὶ ἤναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τὴν ἐν Ἑρακλείῳ ἀκίνητον περιουσίαν των, τὴν ὁποίαν ἡγόρασεν ὁ Λυσίμαχος καὶ οὕτω δλόκληρος ἡ περιουσία τοῦ Διαμαντίδου περιῆλθεν εἰς χεῖράς του.

Τέλος, διοικῶν τὰς ἐπιχειρήσεις του μετὰ συνέσεως, βοηθούσης καὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως ἐν Κρήτῃ, λόγῳ τῶν ἐπαναστάσεων καὶ ἀναστατώσεων, ἠῤῥησε τὴν περιουσίαν του σημαντικῶς. Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του προσέλαβεν ὡς συνεταῖρον τὸν μονογενῆ υἱὸν του Ἀνδρέαν, μὲ τὴν ἐπωνυμίαν ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ Α. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ & ΥΙΟΣ.

A. Ο ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ΑΝΔΡ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ

Ὅπως ἀναφέρομεν ἀνωτέρω⁸⁷, ὁ Λυσίμαχος, πρὶν ἀναχωρήσῃ δι' Εὐρώπην τὸ 1855, ἐμνηστεύθη τὴν πρωτότοκον θυγατέρα τοῦ μεγαλεμπόρου Ἑρακλείου Μιχαήλ Διαμαντίδου⁸⁸ Ἀριστεάν. Ἀλλά, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μνηστείας, ἣτις διήρκεσε πλέον τῶν 4 ἐτῶν, ὁ Διαμαντίδης ἡτύχησεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς περιουσίας του, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ καταβάλῃ τὴν ὑποσχεθεῖσαν προίκα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐψύχρανε τὸν μέλλοντα γαμβρόν, ὅστις ἐπέμεγεν εἰς τὰ ὑπεσχημένα. Ἡ μελλονύμφος Ἀριστεά, ἣτις ἦτο μία ἐκ τῶν πλέον μορφωμένων Ἑλληνίδων τῆς ἐποχῆς, ἀντιληφθεῖσα τοῦτο, τοῦ εἶπε: «Πληροφοροῦμαι ὅτι δὲν θέλετε Ἀριστεάν ἀλλὰ χρήματα. Τούτῳ τῷ λόγῳ παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ μὴν ἔλθετε πλέον εἰς τὴν οἰκίαν μας». Ἐν τέλει ὅμως ἐπῆλθε συμβιβασμὸς καὶ ὁ γάμος ἐγένε. Τὰ πρῶτα ἔτη δὲν ὑπῆρξαν ἀνθόσπερτα διὰ τοὺς νεονύμφους. Χάρις ὅμως εἰς τὰ ἀνώτερα φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα προτερήματα τῆς Ἀριστεάς, ἣτις ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν μεγαλυτέρα τοῦ συζύγου της, τὰ ἐπικίνδυνα ἔτη παρήλθον καὶ ἡ οἰκιακὴ γαλήνη καὶ ἀλληλοεκτίμησις ἤρχισαν νὰ βασιλεύουν εἰς τὸν νεοπαγῆ οἶκον τοῦ Λυσιμά-

⁸⁷) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 285.

⁸⁸) Ὁ Μιχ. Διαμαντίδης ἦτο υἱὸς τοῦ ἐπισκόπου Πέτρως Δωροθέου Διαμαντίδου 1825 - 1855. (Βλ. Μ. Γ. Παρλαμᾶ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 358 ὑποσ. 9 καὶ 335 ὑποσ. 9). Ἡ οἰκία του ἀρχικῶς ἦτο εἰς τὴν συνοικίαν Καρὰ Καντὶ Μεϊντάνι (σημερινὴ Πλατεῖα Ρήγα Φεραίου). Ἀκολούθως ἡγόρασε τὸ κονάκι τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖλῃ Πασᾶ, ἐναντι τῆς ἐκκλησίας τῶν Δουτικῶν, παρὰ τὸ μέγαρον Θειακῆκη (ἀκολούθως Κατεχάκη), τὸ ὁποῖον ἐπίσης φκοδομήθη ἐπὶ παλαιότερων κτισμάτων τοῦ ἰδίου Μουσταφᾶ Ναῖλῃ Πασᾶ.

χου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγεννήθησαν τὰ πρῶτα τέκνα, ἡ Βικτωρία καὶ ὁ Ἀνδρέας, τὰ ὁποῖα συνέδεσαν, ἀρρήκτως πλέον, τοὺς συζύγους⁸⁹. Ὁ Λυσίμαχος ἀπέκτησε, ἐν τῷ προσώπῳ τῆς συζύγου του, τὸν πλέον πιστὸν φίλον καὶ σύμβουλον καθ' ὅλον τὸν βίον του. Εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις του ἡ συμβουλὴ τῆς συζύγου του ἦτο ἡ βαρύνουσα καὶ πάντοτε συνωδεύετο ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰ ταξίδια του. Ἀπέκτησε μετ' αὐτῆς πέντε τέκνα: Τὴν Βικτωρίαν⁹⁰, τὸν Ἀνδρέαν⁹¹, τὴν Στυλιανήν⁹², τὴν Καλλιόπην⁹³ καὶ τὴν Σκεύω⁹⁴, κατὰ τὴν σειρὰν τῆς γεννήσεώς των.

⁸⁹) Ἡ Ἀριστέα ἔμεινε ὀρφανὴ μητρός, πρὶν ἢ νυμφευθῇ καὶ ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ πατρικοῦ οἴκου καὶ τὴν προστασίαν τῶν δύο μικροτέρων ἀδελφῶν τῆς, τῆς Χαρίκλειας (συζύγου ἀκολούθως τοῦ Νικολάου Ἀετοῦ ἐκ Ρεθύμνης) καὶ τῆς Ἀμαλίας (συζύγου μετέπειτα τοῦ Ἀριστείδου Παπαδάκη ἐκ Ρεθύμνης ἐπίσης). Μολονότι δὲν συνεκέντρωνε τὰ προσόντα τῆς «θαυμασίας» Ἀργυρῆς Κρασάκη, ἦτο σοδρά, σώφρων, σεμνή, εὐγενεστάτη τὸ ἦθος, πιστὴ σύζυγος, φιλόστοργος μήτηρ, εὐχαρὶς ἀδελφῇ, καλὴ φίλῃ, ἀρίστη παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τῆς, πρόθυμος καὶ περιποιητικὴ πρὸς οἰκέλους καὶ ξένους. Αἱ δοῦκισσαι τῆς Εὐρώπης, αἱ ξενιζόμεναι εἰς τὸν ξενῶνα τοῦ ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας ἐλάτρευον κυριολεκτικῶς τὴν οἰκοδόποιναν καὶ οἱ εὐπατρίδαι συμπεριεφέροντο πρὸς αὐτὴν μετ' εὐλαβείας.

Ἐκτὸς τῶν πέντε ἐπιζησάντων τέκνων τῆς εἶχε καὶ πολλὰς ἀποβολὰς καὶ τέλος ἀπέθανε συνεπὶα τοκετοῦ διδύμων, ἀπὸ ἐπιλόχιον πυρετόν. Ἡ Ἀριστέα ἐγεννήθη τὸ 1836 καὶ ἀπέθανε τὸ 1877, ταφείσα εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον τῶν Καλοκαιρινῶν, εἰς Ἀγ. Μαθαῖον.

⁹⁰) Ἡ Βικτωρία ὑπῆρξεν ἀνταξία τῆς μητρός τῆς. Ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ Λυκείῳ τῆς Λασκαρίδου ἢ Χρηστομάνου. Ἰγανδρεύθη τὸν Ἀντώνιον Γ. Καπετανάκη, διαπρεπῆ ἱατρὸν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκπαιδευθῇ εἰς τὸ Λύκειον τοῦ Μπάρθ (Barth) ἐν Σμύρνῃ, ἀκολούθως δὲ εἰς Ἀθήνας καὶ Παρίσιους. Ἀπεβίωσε τὸ 1909, ἄνευ κληρονόμων καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὴν σύζυγόν του τὴν φροντίδα νὰ ἱδρῇσῃ ἐν Ἡρακλείῳ φιланθρωπικὸν κατὰστημα ἐκ τῆς περιουσίας του, ἀνερχομένης εἰς 200.000 φράγκ. Πράγματι ἡ Βικτωρία ὡκοδόμησε τὸ «Καπετανάκειον» ἱδρυμα, προοριζόμενον διὰ γηροκομεῖον, τὸ ὁποῖον ὁμως στεγάζει σήμερον ἐπαρκῶς καὶ εὐπρεπῶς τὰ δύο Γυμνάσια Ἀρρένων. Ἡ Βικτωρία ἀπέθανε τὸ 1938 καὶ ἐτάφη εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον τῶν Καλοκαιρινῶν. Ἐπὶ τῆς ἐπιταφίᾳ πλακὸς εἶναι γεγραμμέναι: Βικτωρία Α. Καπετανάκη, τὸ γένος Α. Καλοκαιρινοῦ 1862 - 1938.

⁹¹) Περὶ τοῦ Ἀνδρέα, κυρίου ἐκπροσώπου τῆς οἰκογενείας Καλοκαιρινῶν τῆς 5ης γενεᾶς, θὰ ἀσχοληθῶμεν κατωτέρω εἰς τὸ εἰδικὸν κεφάλαιον IV.

⁹²) Ἡ Στυλιανὴ ἐξεπαιδεύθη εἰς τὸ Λύκειον Χίλλ. Ἰγανδρεύθη τὸν Μίωνα Ἑσυχάκη ἐκ Χανίων, δικηγόρον καὶ πολιτευτὴν ἀπὸ τὸ 1879. Ἡ Στυλιανὴ ἀπέθανεν ἐκ τύφου εἰς ἡλικίαν 38 ἐτῶν, καταλιπούσα τρία τέκνα: Τὸν Ἀντώνιον, τὸν Λυσίμαχον καὶ τὴν Ἀριστέαν, σύζυγον Βασιλ. Κριμπά.

⁹³) Ἡ Καλλιόπη, ἡ ὁποία ἐσπούδασεν ἐπίσης εἰς τὸ Λύκειον Χίλλ, συνεζεύχθη μετὰ τοῦ ἐκ Χανίων καὶ ἐν Ἡρακλείῳ ἐγκατεστημένου νομομαθοῦς καὶ ὑποπροξένου τῆς Ρωσίας ἐν Ἡρακλείῳ Γεωργίου Μητσοτάκη. Ἀπέκτησε πέντε τέκνα: Τὴν Σκεύω, τὸν Λυσίμαχον, τὸν Ἰωάννην, τὴν Βικτωρίαν καὶ τὸν Στέλιον.

⁹⁴) Ἡ Σκεύω ἐξεπαιδεύθη ἐπίσης εἰς τὸ Λύκειον Χίλλ καὶ συνεζεύχθη μετὰ τοῦ Ν. Τσαγκάκη, τὸν ὁποῖον διώρισε ὁ πενθερός του διερμηνέα τοῦ Ἀγγλικοῦ

Ὁ Λυσίμαχος, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του, νέος εἰσέτι ἀπώλεσε τὴν σύζυγόν του πολὺ ἐνωρίς. Ἀπέθανεν, ὡς ἀναφέραμεν ἀνωτέρω (βλ. ὑποσ. 39), συνεπεία ἐπιλοχίου πυρετοῦ. Δὲν συνῆψε δεύτερον γάμον, ἀλλ' ἐφρόντισε διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του, προσλαδῶν μάλιστα διὰ τοῦτο ἐλβετίδα οἰκοδιδάσκαλον ⁴⁵.

Β. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1893 ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Λυσιμάχου Καλοκαιρινοῦ προώδευον καὶ ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ του συνεχίζετο ἤρεμος μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1898.

Ὑποπροξενείου, τοῦ ὁποίου προϊστάτο ὁ ἴδιος, διὰ νὰ τὸν περιβάλλῃ μὲ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἀλλ' ἡ τύχη τῆς Σκεύως δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ δι' αὐτήν. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1898, ὁπότε ἐφρονέυθη καὶ ὁ πατήρ της, ἡ Σκεύως ἐσφάγη μετὰ τοῦ μικροῦ τέκνου της, τοῦ πενθεροῦ καὶ τῆς πενθερᾶς της καὶ δύο ὑπηρετριῶν ἐντὸς τῆς οἰκίας των, τὴν ὁποίαν ἐνέπρησαν ἀκολούθως οἱ Τοῦρκοι. Ἡ οἰκία των εὑρίσκετο εἰς τὴν ὁδὸν 25 Αὐγούστου, ὅπου σήμερον τὰ γραφεῖα τοῦ τουριστικοῦ Γραφείου Κρέτα.

*Ἡ Κρητικὴ Μοῦσα ἐθρήνησε τὸ γεγονός:

...*Βι ὁ Τσάγκας ἐφρονέυθηκε καὶ ὅλη ἡ φαμελιά του
ὁ γυιὸς του μόνον σώθηκε καὶ ἡ ὑπερήγιά του.
Ἡ νόφη νιού τ'ονε ἐκεῖ, τοῦ Λυσιμάχου ἡ κόρη
τὴ σχίσανε ἀζωντανή, οἱ Τοῦρκοι, οἱ αἰμοβοροί.
ἐσφάξαν τ' ἀγόρι τῆς, δέκα μηνῶ παιδάκι...*

(Βλ. Κωνστ. Ζέρβα (Ζερβουδάκη), Αἱ ἐν Ἡρακλείῳ Σφαγαὶ τῆς 25 Αὐγούστου 1898, σ. 5 καὶ 6).

Τελευταίως ὁμως ἐπληροφορήθημεν παρὰ τοῦ κ. Γεώργ. Μαστοράκη, ἐμπόρου ἐξ Ἡρακλείου, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων, ὅτε ἦτο στρατιώτης, κατελήφθη ἀλβανικὸν χωρίον, ὅπου γυνὴ τις ἄγνωστη, ἠρώτησε τοὺς στρατιώτας πόθεν κατὰγονται. Πληροφορηθεῖσα δὲ ὅτι εἶναι ἐξ Ἡρακλείου τοὺς ἠρώτησε ἂν γνωρίζουν τὸν Ἀνδρέαν Καλοκαιρινόν, ὅστις εἶναι ἀδελφός της. Τὴν πληροφοροῦσαν ταύτην μετέδωσαν εἰς Ἡράκλειον, ὃ δὲ Ἀνδρέας Καλοκαιρινός ἀπέστειλε τὸν Καπετὰν Πολυεῖγκην εἰς ἀναζητήσιν της, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν ἀνεύρῃ. Ἡ πληροφορία αὕτη ἄγει εἰς τὴν ἀκόλουθον σκέψιν: Εἶναι πιθανόν κατὰ τὴν σφαγὴν νὰ συνελήφθη ἡ Σκεύως ὑπὸ Τουρκαλθανοῦ τινός, ὃ ὁποῖος νὰ τὴν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ἀλβανίαν καὶ νὰ τὴν συνεζεύχθη, ὅπου ἐπέζησε, δίχως νὰ θυνῇ, φυσικὰ, νὰ δώσῃ σημεῖα ζωῆς. Ἐθεωρήθη δὲ ὡς σφαγεῖσα, δίχως νὰ εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐκὰν ἡ οἰκία της καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθῇ τὸ πτώμα της, ὁπότε μόνον ὁ θάνατός της θὰ ἐθεωρεῖτο βέβαιος. Δὲν ἀποκλείεται συνεπῶς νὰ ζῇ εἰσέτι, ἀφοῦ μάλιστα ἦτο ἡ ὑστερότοκος θυγάτηρ τοῦ Λυσιμάχου. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι μετὰ τῶν παλαιωτέρων Ἡρακλειωτῶν τῆς ἐποχῆς τῶν γεγονότων, ὑπῆρξεν ἡ διάδοσις ὅτι ἡ Σκεύως δὲν ἐσφάγη, ἀλλ' ἀπήχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Ἰωάννινα. Ὁ Ν. Σταυρινίδης, ὅστις διατείνεται ὅτι ἔχει στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ θέματος, ἠρνήθη νὰ τὰ παραχωρήσῃ, προκειμένου νὰ ἀσχοληθῇ ἐπ' αὐτοῦ εἰδικῶς.

⁴⁵) Ὁ Λυσίμαχος συνῆψε σχέσεις μετὰ τινος γυναικός, ἐξ ἧς ἀπέκτησεν υἱόν,

Τὴν 25 Αὐγούστου τοῦ ἔτους τούτου, ἀπόσπασμα Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ἐκτελοῦν ἀπόφασιν τῶν Ναυάρχων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, κατέλαβε τὰ φορολογικὰ γραφεῖα τοῦ τελωνείου Ἑρακλείου, διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς αὐτὰ χριστιανούς ὑπαλλήλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου, ὁ μετέπειτα ἐκδότης τοῦ Ἑρωτοκρίτου, πατὴρ τοῦ Λευτέρη Ἀλεξίου. Οἱ Τοῦρκοι, ἐνῶ εἰς τὰ Χανιά καὶ τὸ Ρέθυμνον εἶχον ἤδη ἐγκατασταθῇ οἱ Χριστιανοὶ ὑπάλληλοι εἰς τὰ τελωνεῖα, χωρὶς νὰ σημειωθοῦν ἐπεισόδια, ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσουν διὰ τῆς βίας τὴν ἐγκατάστασιν αὐτὴν καὶ ἐπῆλθεν ἡ σύγκρουσις καὶ αἱ σφαγαὶ τοῦ Ἑρακλείου, γνωστὰ ἀπὸ τὴν πολυπαθὴ ἱστορίαν τῆς πόλεως.

Μεταξὺ τῶν πρώτων τοὺς ὁποίους ἔσφαξαν οἱ Τοῦρκοι ἦτο καὶ ὁ Λυσίμαχος Καλοκαιρινός, μὴ λαθόντες ὑπ' ὅψει οὔτε τὴν ἀγγλικὴν ὑπηκοότητά του, οὔτε τὴν προξενικὴν του ιδιότητα. Τοὺς εἰλκυσεν ἐκεῖ περισσότερον ἢ γενικὴ μανία τῆς καταστροφῆς καὶ ἡ ἐλπίς τῆς πλουσίας λείας, καθότι, ἐκτὸς τοῦ ἀφθόγου χρήματος καὶ τῶν πλήρων ἀποθηκῶν τοῦ Λυσιμάχου, εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὸν οἶκόν του, διὰ νὰ προστατευθοῦν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν, ὅπως συνέβαινε συνήθως καθ' ὅλας τὰς προηγουμένας ἐπαναστάσεις ⁴⁹, ὅλα τὰ τιμαλφῇ καὶ τὰ

τὸν ὁποῖον καὶ ἀνέλαβε νὰ σπουδάσῃ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἱερατικὸν βίον.

Ὁ ἐξῶγαμος οὗτος υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου, τὸν ὁποῖον σημερινοὶ Ἑρακλειῶται συνομήλικοί του, μετὰ τῶν ὁποίων ἐφοίτα εἰς τὸ σχολεῖον, ἐνθυμοῦνται, καὶ ὁ ὁποῖος διέμενε μετὰ τῆς μητρὸς του εἰς οἰκίαν παρὰ τὸ Μποδοσάκειον (δὸς Γοργολαῖνη), ἐσπούδασε πράγματι θεολογίαν καὶ σήμερον εἶναι ἐπίσκοπος εἰς τὴν μονὴν Μπαλουκτοῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡλικίας 65 περίπου ἔτων, λαθὼν μάλιστα τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτου Αἰτωλοακαρνανίας Γερασίμου, θεοῦ τοῦ Λυσιμάχου (βλ. ὑποσ. 5).

Ὁ Ἰω. Μουρέλλος ἀναφέρει εἰς τὴν ἱστορίαν του ὅτι μεταξὺ τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ἑρακλείου τοῦ 1898 ἦτο καὶ «ἡ σύζυγος τοῦ ὑποπροξένου Λυσ. Καλοκαιρινοῦ, ὀνομαζομένη Αἰκατερίνη μετὰ 4 τέκνων τῆς. Αὕτη δὲν ἦτο νόμιμος σύζυγός του. Ἦτο δὲ ἔγκυος», (βλ. Ι. Δ. Μουρέλλου, Ἱστορία τῆς Κρήτης, Β' ἐκδόσις, τόμ. Γ', Ἑρακλειὸν Κρήτης, σ. 1654). Δὲν γνωρίζω ἂν πρόκειται περὶ τῆς μητρὸς τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου. Πιθανόν εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, περὶ τοῦ ὁποῖου ἀναφέρει καὶ τὸ ποίημα τῆς σφαγῆς:

*Σφάξαν τὴν παραμάνα ντου μαζί μὲ τὰ παιδιά της,
ἀζωντιανῆς τοῦ κόβανε τῆς ἀμοιρῆς τ' αὐτιά της.*

⁴⁹) Κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1866 - 69, 1878, 1896 - 97 τρεῖς ἕως τέσσαρες χιλιάδες Χριστιανῶν πάσης ἡλικίας, φεύγοντες τὴν βαρβαρότητα τῶν Τούρκων, κατέφευγον, ὡς εἰς ἄσυλον, εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐργοστάσια τοῦ Καλοκαιρινοῦ, κομίζοντες μεθ' ἑαυτῶν πᾶν ὅ,τι πολύτιμον εἶχον, διὰ νὰ προστατεύσουν ἑαυτοὺς καὶ τὰ πράγματά των, ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ἀγγλικῆς σημαίας. Καὶ ὅχι μόνον προστασίαν καὶ ἀσφάλειαν εὗρισκαν, ἀλλὰ καὶ περίθαλψιν.

πράγματα ὄχι μόνον τῶν περισσοτέρων Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Μονῶν⁴¹.

Ὁ βιογράφος τοῦ Ἰάκωβος ἐπιρρίπτει εὐθύνην εἰς τὸν Λυσίμαχον, διὰ τὴν καταστροφὴν διότι: «ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὅπ' ὄψει τοῦ τὸν προηγούμενον ἐμπρησμόν τῶν Χανίων (Ἰανουάριος 1897), κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀπολυταρχικοῦ Σουλτὰν Χαμίτ, τὴν συμμαχίαν τοῦ φεσοφόρου συνταγματάρχου Τσερμπατῖ, φρουράρχου Ἡρακλείου μετὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν θρασύτητα τούτων, τοὺς ὁποίους, ἡ εὐνοια τῆς Εὐρώπης, ὁ φανατισμός, ἡ βαρβαρότης εἶχον ἀποθρασύνει πρὸς τὸ κακουργεῖν, καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ζωὴν τοῦ καὶ τῶν τέκνων τοῦ καὶ τὴν κινήτην περιουσίαν, ἐγκαταλείπων τὸ Ἡράκλειον, καὶ οὕτω καὶ οἱ ἄλλοι Χριστιανοὶ θὰ ἐφρόντιζον ἐγκαίρως νὰ προστατευθοῦν, ἔχοντες τοῦτον ὡς ποράδειγμα».

Ἡ Κρητικὴ Λαϊκὴ Μοῦσα θρηνεῖ τὰ θλιβερά γεγονότα τῆς σφαγῆς τοῦ Λυσιμάχου:

. . . . .

Ὁ φόνος τοῦ Λυσιμάχου

Ἐτρεξεν ὅλη ἡ Τουρκιά, στοῦ Λυσιμάχου φθάνει·

ἡ λυσσασμένη ἡ Τουρκιά ὅλα τὰ πόστα πιάνει.

Φωνάζανε ἀδυνατά, ἀφεντικό, τί κάνεις;

Ἄν δὲν μᾶς δώσεις τὸ χρυσό, τὴν κεφαλὴ σου χάνεις.

Λυσίμαχος τοὺς ἔδωσε τὶς λίρες μὲ σακκέτα,

μὰ ἡ Τουρκιά τὸν ἔπιασε καὶ δὲν τὸν ἐπαρέτα.

Ὁ Λυσίμαχος τοὺς ἔκαμε τὴν κάσα τότε φόρα,

ἐκεῖ συνάχθη· ἡ Τουρκιά ὅλη ἀπὸ τὴ Χώρα.

Ἐράξανε στὰ λάφυρα, τοὺς ὑπαλλήλους σφάζουν.

Τὰ παλληκάρια τοῦ Τουρκιάς τὰ χρήματα μοιράζουν.

Λυσίμαχος ἐφώνιαξε πὼς ἦτονε ἐγγλέζος.

Ἡ κεφαλὴ σου δὰ κοπεῖ ἄν εἶσαι καὶ κινέζος.

Τὴ φόρμα τοῦ πετάξανε, κόβουν τὴν κεφαλὴν τοῦ,

οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐσφάξανε, πού 'χε στήν προσταγὴν τοῦ.

⁴¹) Ὁ Ἄνδρ. Λυσ. Καλοκαιρινὸς ἀναφέρει εἰς τὸ χειρόγραφον ἡμερολόγιόν του σ. 38, ὅτι «εἶχε προτείνει εἰς τὸν Ἀγγλον σιραιογὸν Chetwside τὴν φρούρησιν τοῦ λαμπροῦ ναοῦ τοῦ πολιοῦχου Ἀγ. Μηνᾶ ὑπὸ ἀγγλικῆς φρουρᾶς, τοῦ σεμνώματος τούτου τῆς Κρήτης, ὅπερ καὶ ἔπραξε καὶ ἐκεῖ συνεκέντρωσαν ὅλα τὰ πράγματα τῶν Χριστιανῶν, ἅτινα, εὐτυχῶς ἐκτὸς ἐλαχίστων τινῶν, διεσωθήσαν, ὅπερ προφανῶς ἀφείλεται εἰς θαῦμα τοῦ προστάτου Ἀγ. Μηνᾶ, διότι κατὰ τὴν ὥραν τῆς σφαγῆς οὔτε ἀγγλικὴ φρουρὰ ὑπῆρχε καὶ ἐν τούτοις ἔμεινεν ἄθικτος ὁ Ἱερός Ναός».

Ὁ Λυσίμαχος στηρίζετο πῶς εἶχε δυὸ πατένιες,
 μὰ ἢ Τουρκιά τοοὶ πάτησε καὶ τοοὶ ἄκαμε ἀρένιες.
 Σφάξαν τὴν παραμάνα νιου μαζί μὲ τὰ παιδιὰ τῆς,
 ἄζωνιανῆς τοῦ κόβανε τῆς ἄμοιρης τ' ἀθιὰ τῆς.
 Κρυμμένοι ὅσανε κάμποσοι Χριστιανοὶ στὴ στέρνα,
 οἱ Τοῦρκοι τῆς ἐρρίχνανε τὰ ξύλα ἀναμμένα.

Τὰ σπίτια τοῦ Λυσίμαχου τὰ εἶχαν ἀποθήκες,
 γι' αὐτὸ ἐμαζωχτήκανε οἱ Τοῦρκοι σὰν τοοὶ σφήκες.
 Τὰ πράγματα τῶ Χριστιανῶ πού ὄσαν στὴν ἱποθήκη
 οἱ Τοῦρκοι τὼς τ' ἀρπάξανε, σὰν πεινασμένοι λύκοι.
 Ἐκεῖ ἔχεν ὁ Λυσίμαχος ἐγγλέζικη πανιέρα,
 κανέναν δὲν τὸ ἤλιπζε, πῶς θὰ χαθοῦν μιὰ μέρα.
 Ἦτονε χρῆμα μπόλικο σὲ τούτῃ τὴν οἰκία,
 καὶ σκεὺ τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ πολλὰ χωρία.
 Μ' ἀκόμα καὶ τῶν πλούσιων, ὅλα τὰ πράγματά των.
 καὶ τῶν Μονῶν τ' ἀσημικά κι ὅλα τὰ ἱερά των.
 Ἦσαν ἐκεῖ καὶ χρήματα τῆς Δημογεροντίας,
 τῶν χωρικῶν τὸ στήριγμα κι ὅλης τοῦ πολιτείας.
 Καὶ τῶν Μονῶν τὰ χρήματα πού ὄσαν γιὰ τὰ σχολεῖα,
 κι ὅλα τὰ ἐμπορεύματα, πού ἔχεν ἡ πολιτεία.
 Ἦτονε φρέικη τὸ ποσόν, πού ἴο σιοῦ Λυσιμάχου.
 Ὡς καὶ τ' ἀρχιερατικὰ Κρήτης τοῦ Ἱεράρχου.
 Λάδι δκάδες εἶχανε ἐξήκοντα χιλιάδες,
 ὅλα αὐτὰ τ' ἀρπάξανε οἱ ἄτιμοι ἀγάδες.
 Ἐπειτα δώκανε φωθιά σ' ὅλη τὴ συνοικία.
 Πολλοὶ Ρωμιοὶ καήκανε εἰς τὴν πολιορκία.
 Παμπόνηρος ὁ διοικητὴς ἦκανε πῶς θυμώνει,
 καὶ τὴν Τουρκιά ἐξύγωνε, κι ἦκανε πῶς μαλώνει,

(Βλ. Κωνστ. Ζέρβα (Ζερβουδάκη), Αἰ ἐν Ἑρακλείῳ σφαγαὶ τῆς 25
 Αὐγούστου 1898, σ. 7 κ. ἐξ.).

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Λυσιμάχου Καλοκαιρινοῦ εἰς
 ἡλικίαν 60 ἐτῶν⁴⁹.

⁴⁹ Ὁ Λυσίμαχος Καλοκαιρινὸς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ὄχλου διὰ σφαί-
 ρας εἰς τὴν οἰκίαν του, ἣ ὅποια ἐδρίσκετο ὅπου σήμερον τὸ ἐλαιουργεῖον Μητσο-
 τάκη, ἔναντι, πρὸς Ν, τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Πέτρου (τέμενος Σουλτάν Ἰμπραήμ) παρὰ
 τὸ Μπεντενάκι. Καὶ οὗτος ἐτάφη εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ἀγ. Ματθαίου. Ὁ υἱὸς
 του ἀνήγειρεν ἀργότερον τὸν καλλιμάρμαρον τάφον εἰς τὸ σημερινὸν νεκροταφεῖον,
 ὅπου καὶ ἡ προτομή του, κάτωθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθον ἐπιγράμμα:

III. — ΜΙΝΩΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

Ὁ Μίνως ἦτο ὁ ὑστερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀνδρέου Δ. Καλοκαιρινοῦ, γεννηθεὶς τὸ 1843⁴⁹. Ἦτο μόλις ὀκτὼ ἐτῶν ὅταν ἀπέθανε τὸ 1850 ἡ μητέρα του. Ἰδίως μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀδελφῶν του Θρασυδούλου, Μύρωνος καὶ Πηνελόπης ἔμεινε τὸ χαϊδεμένο παιδί τοῦ τόσοι τρωθέντος διὰ τοῦ θανάτου τεσσάρων μελῶν τῆς οἰκογενείας του Ἀνδρ. Δ. Καλοκαιρινοῦ. Διὰ τὴν ἀνατροφὴν του προσελήφθη ἡ χήρα Ἀργυρὴ Γεωργ. Στεργιάδου, συγγενῆς τῆς μάμμης του Ἀργυρῆς Κρασάκη.

Ὁ Μίνως ἐκοσμεῖτο μὲ δλα τὰ προτερήματα τοῦ πατρὸς του. Ἐῖχεν ἀνάστημα ἀνδρικὸν καὶ κανονικόν, ἦθος προσηγές, ἦτο φιλότιμος καὶ κατὰ τὰς σπουδὰς του διεκρίθη ἐπὶ φιλοτιμίᾳ, φιλομουσίᾳ καὶ ἀρίστη διαγωγῇ. Ἦτο ἐπίσης οἰκονόμος, εὐσεβὴς πρὸς τὸ θεῖον, ἐλεήμων, καλοκάγαθος, ἠθικὸς καὶ φιλοδίκαιος.

Μετὰ τὸ τέλος τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν του εἰς Σῦρον ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπου ἐφοίτησεν ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἀλλ' ἀσθενήσαντος τοῦ πατρὸς του ἐγκατέλειπε τὰς σπουδὰς του, καὶ συνώδευσε τὸν πατέρα του εἰς Παρισίους. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του καὶ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν κα-
ταστιχογράφου καὶ διαχειριστοῦ τῶν κτημάτων των, ἐπιδείξας φιλο-
πονίαν καὶ ἱκανότητα.

Μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Λυσιμάχου συνειργάσθη μέχρι τοῦ 1871

ΑΓΣΙΜΑΧΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

γεννηθεὶς ἐν ἔτει 1838

θύμα τῶν ἐν Ἡρακλείῳ σφαγῶν

25 Αὐγούστου 1898

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρέας ἀναφέρει εἰς τὰ χειρόγραφα ἀπομνημονεύματά του (σ. 4 - 5) τὰ ἀκόλουθα: «Ἐκ τοῦ αἵματός μας ἐθυσιάσθησαν ὁ πατήρ μου, περὶ οὗ ὁ Μιχε-
λιδάκης (Ἀντώνιος) χθὲς (30 Σεπτεμβρίου 1904) ἔπλεξε ἐγκώμια διὰ τὰς ταλαιπω-
ρίας του ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις καὶ πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἐθνι-
κῶν συμφερόντων... ἡ ἀδελφή μου Σκεῦα καὶ τὸ τέκνον της Γεώργιος καὶ ὁ ρη-
θεὶς ἐξάδελφός μου Ἀνδρέας (υἱὸς τοῦ Μίνως). Ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἀπόλλυται μά-
την ζωὴ θυσιαζομένων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς γλυκιάτης πατρίδος... Τὸ γὰρ
χρησιμεύσῃ ὁ θάνατος ἑνὸς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος του εἶναι κέρδος,
ἡμεῖς δὲ πλουσιοπαρόχως ὑπὸ τοῦ εὐγνώμονος Κρητικοῦ Λαοῦ μετὰ βαθέος
αἰσθήματος εὐγνωμοσύνης, ἀναπολοῦντες καὶ μακαρίζοντες τοὺς κατὰ τὴν σφαγὴν
θυσιασθέντας καὶ ἰδίᾳ τὸν ἀείμνηστον πατέρα μου, ὃν διακρίνουσι πάντων τῶν ἁλ-
λων, διότι ἐκ καθήκοντος ὡς Πρόξενος ἔμεινε καὶ ἐθυσιάσθη».

⁴⁹ Πολλὰ ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐνταῦθα περὶ τοῦ Μίνως Καλοκαιρινοῦ ὁ-
φείλω εἰς πληροφориᾶς τοῦ υἱοῦ του κ. Λέοντος Καλοκαιρινοῦ, τὸν ὁποῖον εὐχα-
ριστῶ καὶ ἐνταῦθεν διὰ τὴν προθυμίαν μεθ' ἧς προσεφέρθη νὰ με βοηθήσῃ πρὸς
τοῦτο. Εἰς τὸν ἴδιον ὀφείλω ἐπίσης καὶ τὴν ἐνταῦθα δημοσιευομένην φωτογραφίαν
τοῦ πατρὸς του.

μετ' αμοιβαίας αγάπης και εκτιμήσεως και απολύτου εμπιστοσύνης. Ἐντὸς ἐπταετίας, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός των, ηὐξήθη σημαντικῶς ἡ κοινὴ πατρικὴ κληρονομία. Ἀλλ' ὁ μεσολαδήσας ἐν τῷ μεταξὺ γάμος τοῦ Μίνως, ἡ δημιουργία χωριστῆς οἰκογενείας και ὁ χωρισμὸς τῶν συμφερόντων τῶν δύο ἀδελφῶν, ὡς και ἄλλα περιστατικά, ἐδημιούργησαν ἀφορμὰς διαλύσεως τῆς συνεργασίας των και διανομῆς τῆς κοινῆς περιουσίας, ὡς ἀναφέραμεν ἀνωτέρω⁵⁰.

Ὁ Μίνως ἔδρυσεν ἀτομικὸν ἐμπορικὸν οἶκον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Μ. Α. CALOCHERINOS. Ἠγόρασε τὸ σαπωνοποιεῖον τοῦ Ζαφὲρ Βέη και ἐβελτίωσε τὴν ποιότητα τοῦ σάπωνος εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε νὰ λαμβάνῃ τὰ πρῶτα βραβεῖα εἰς τὰς διαφόρους παγκοσμίους ἐκθέσεις, και νὰ γίνῃ προμηθευτὴς τῶν βασιλικῶν αὐλῶν τῶν Ἀθηνῶν και τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μολοντί ὁ Μίνως εἶχε τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τοῦ πατρός του και ἦτο φιλόπονος και δημοφιλέστερος τοῦ ἀδελφοῦ του ἀπετύγχανεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ὅταν κατεστράφησαν οἱ ἀμπελῶνες τῆς Γαλλίας ὑπὸ τῆς φυλλοξήρας και αἱ τιμαὶ τοῦ οἴνου ἀνῆλθον, ἔκαμεν ἐκτεταμένas ἀμπελοφυτείας, δαπανήσας πρὸς τοῦτο πλέον τῶν 300.000 φράγκων, μέγα μέρος τῶν ὁποίων προήρχετο ἐκ δανείων, χρησιμοποιήσας ἐπίσης πρὸς τοῦτο μίαν μεγάλην κατάθεσιν χρημάτων, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει κάποιος ἐτοιμοθάνατος οἰκογενειάρχης πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀνγλίκων τέκνων του⁵¹. Δυστυχῶς δι' ἐκεῖνον ἡ Γαλλία ἐπέβαλεν ὑψηλοὺς εἰσαγωγικοὺς δασμοὺς εἰς τὸν οἶνον και οἱ οἶνοπαραγωγοὶ τῆς Ἰσπανίας και Ἰταλίας ἔκαμαν μεγάλας προσφοράς, ὥστε νὰ μειωθοῦν ἀντὶ νὰ αὐξηθοῦν αἱ τιμαί. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς του καταρρεύσεως, διότι ἠναγκάσθη νὰ δανείζεται ἀπὸ ἀσυνειδήτους τοκογλύφους μὲ ὑπερόγκους τόκους μέχρι 18,5 %ο, ὑποθηκεύων τὸ ἔνx μετὰ τὸ ἄλλο τὰ κτήματά του. Τὸ 1887 ἐδαρύνετο μὲ χρέη τοκογλυφικὰ πλέον τῶν 10.000 λιρῶν. Τέλος, τὸ 1895, ἐκηρύχθη εἰς κατάστασιν πτωχεύσεως, ἐστερήθη τὸ δικαίωμα ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ἐμπόρου και τὰ κτήματά του ἔμειναν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ δανειστῶν του εἰς ἀσημάντους τιμὰς, ἐλλείψει ἀγοραστῶν.

⁵⁰) Βλ. σ. 288.

⁵¹) Εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Δημογεροντίας Ἡρακλείου ὑπάρχει ἔγγραφόν του ὑπὸ χρονολ. 2 Ἰανουαρίου 1885, διὰ τοῦ ὁποῦ ζητεῖ νὰ διατάξῃ ἡ Δημογεροντία τὴν Χριστιανικὴν Ὀρφανικὴν Τράπεζαν νὰ τῷ μετρήσῃ τὰς καταθέσεις ἐκ γροσίων 19.846,52, τῶν ὀρφανῶν Κυριακῆς και Παρασκευῆς, τέκνων τοῦ ἀποθανόντος Ἰωάννου Κ. Σφακιανῆ ἐκ Ποταμιῶν Πεδιάδος, τῶν ὁποίων ἦτο ἐπίτροπος. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἔθεσεν ὑπ' ὄψιν μου ὁ ταξινομήσας τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο ἀείμνηστος φίλος καθηγητῆς Σπ. Πλατάκης.

Ἡ ἔλλειψις δὲ αὕτη τῶν ἀγοραστῶν ἀντὶ νὰ σταματήσῃ τοὺς πλειστηριασμούς, ὡς συνήθως ἐγένετο, ἐπέσπευσε τοὺτους καὶ ἐξεπλειστηριάσθησαν κτήματα, χωρὶς ποτὲ νὰ καταβληθῇ τὸ ἐκπλειστηρίασμα ἢ νὰ συμφηφισθῇ πρὸς μεταγραφὴν τοῦ κτήματος.

Ὁ Μίνως εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν ἐπανέλαβε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν νομικὴν, τῆς ὁποίας ἀνηγορεύθη διδάκτωρ, θέλων νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου⁵² πρὸς βιοπορισμὸν καὶ πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τῶν κατεχόντων τὰ κτήματά του δικαστικοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον διέκοψεν ὁ θάνατός του τὸ 1907.

Τὸ 1881 διεξεδίκησε τὸ ἐκ 300.000 φράγκων βραβεῖον τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως διὰ φάρμακον κατὰ τῆς φυλλοξήρας, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Στράβων καὶ πρῶτος ἐκεῖνος προέτεινε. Αἱ γενόμεναι ὁμῶς δοκιμαὶ ἔδωσαν μερικὴν μόνον ἐπιτυχίαν καὶ τὸ βραβεῖον δὲν ἀπενεμήθη.

Ἐκεῖνο ὁμῶς τὸ ὁποῖον θὰ τιμᾷ ἔσσει τὴν μνήμην τοῦ Μίνως, ἦτο ὁ ἔρως του πρὸς τὴν Ἀρχαιολογίαν. Αἱ προσφιλεῖς εἰς αὐτὸν μελέται τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ὁ πόθος του νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ γραφόμενα παρ' αὐτῶν σχετικῶς μὲ τὸν Μίνωα καὶ τὴν Κνωσὸν δὲν ἦσαν μῦθοι, τὸν ἤγαγον εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ 1878, ἰδίᾳ δαπάνῃ, τὴν πρώτην συστηματικὴν ἀρχαιολογικὴν ἀνασκαφὴν ἐν Κρήτῃ, εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Κνωσοῦ, ἀποκαλύψας, πρῶτος αὐτός, τμῆμα τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Μίνως καὶ μάλιστα εἰς ἀνεκδότους σημειώσεις του, μετὰ σχεδιαγραμμάτων, περιγράφει τὰς ἀνασκαφὰς αὐτάς. Αἱ πρῶται αὗται ἀνασκαφαὶ ἐν Κνωσῷ ἔδωσαν 12 μεγάλους πίθους καὶ 365 διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνὰ ἓνα πίθον καὶ τινα ἀντικείμενα ἐδωρήσεν εἰς τὰ μουσεῖα Λονδίνου, Παρισίων καὶ Ρώμης καὶ 3 πίθους εἰς τὴν τότε ἰδρυθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἄλλων ἀρχαιοφίλων, Ἰωσήφ Χατζηδάκη, Στ. Ξανθουδίδου κλπ., Ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν τοῦ Φιλεκαπιδευτικοῦ Συλλόγου Ἡρακλείου, ἣτις ἀπετέλεσε τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα τοῦ σημερινοῦ Μουσείου. Ὁ εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν εὐρισκόμενος πίθος εἶχε δωρηθῇ ἀρχικῶς εἰς τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον. Τὰ ὑπόλοιπα τῶν εὐρημάτων του ἀπετέλεσαν τὴν ἰδιωτικὴν αὐτοῦ συλλογὴν⁵³, ἥ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὴν πυρπόλησιν

⁵² Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 φύλλον τῆς 26 Ἰανουαρίου 1903 τῆς ἐφημερίδος «Φωνὴ τοῦ Λαοῦ», τῆς ἐκδιδομένης ἐν Ἡρακλείῳ ὑπὸ τοῦ δικηγόρου καὶ πολιτευτοῦ Γεωργίου Κ. Κοκκινάκη, ἀναφέρεται: «Ὁ κ. Μίνως Καλοκαιρινὸς ὥμωσε προχθὲς ἐνώπιον τοῦ Πρωτοδικείου δημοσίᾳ συνεδριάζοντος, τὸν ἔρκον τῆς ὑπηρεσίας του, διορισθεὶς δικηγόρος παρ' ἅπασιν τοῖς ἐν Κρήτῃ Δικαστηρίοις».

⁵³ Τὴν Συλλογὴν τοῦ Μίνως Καλοκαιρινοῦ ἐπεσκέψθη ὁ Ἀρθοῦρος Ἐβανς τὴν 19 Μαρτίου 1894, πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς Κνωσόν. (βλ. Richard Hutchinson, Νεκρολογία Arthur Evans Κρητικὰ Χρονικά, Α', σ. 454).

τῆς οἰκίας του τὸ 1898⁴⁴. Ἡ ἀρχαιολογικὴ αὕτη ἐργασία τοῦ Μίνως Καλοκαιρινοῦ πρὸ ἐνὸς σχεδὸν αἰῶνος ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας ἐνήργησαν ἔκτοτε ξένοι καὶ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι. Τόσος ἦτο ὁ ἔρως του πρὸς τὴν ἀρχαιολογίαν, ὥστε ἐξέδιδε καὶ ἐφημερίδα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς», δανειζόμενος τὸν τίτλον τῆς ἀπὸ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένην ὁμώνυμον.

Κατὰ σύστασιν τοῦ ἱατροῦ Ἀμάμπιλε Ἰττάρ καὶ μεσολαβήσει τοῦ πλοιάρχου Ἀνδρέα Ἐργαστηριάρη, ὁ Μίνως Καλοκαιρινὸς ἐνυμφεύθη τὸ 1869, εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν, τὴν ὀρφανὴν μητρὸς πολύφερνον κόρην τοῦ Ὑδραίου Ἐμμανουὴλ Κριεζῆ Σκεῦω, δισεγγονὴν τοῦ Θεοδώρου Γκίκα. Οἱ δύο ἀδελφοὶ Καλοκαιρινοὶ εἶχον οἰκοδομήσει μεγαλοπρεπῆ οἰκίαν, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν ὑπῆρχεν εἰς Κρήτην, ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργοστασίων των καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν θέσιν ἀκριβῶς τοῦ σημερινοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου, ἣ ὁποία προωρίζετο διὰ κατοικίαν τοῦ Μίνως. Τὸ σχέδιον ἐξεπόννησεν ὁ Λυσίμαχος Καυταντζόγλου, εἰδικὸς δὲ μηχανικὸς ἐκλήθη ἐκ Σμύρνης διὰ τὴν ἐφαρμογὴν του. Ἐστοίχισε 2000 λίρας⁴⁵.

⁴⁴) Τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας ὀφείλω εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Λέοντα.

⁴⁵) Ἡ οἰκία αὕτη, ἣ ὁποία περιῆλθε μετὰ τὴν πτώχευσιν τοῦ Μίνως εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀνδρέαν, κατεστράφη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1898 καὶ ἀνφωκομῆθη τὸ 1903 ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Α. Καλοκαιρινοῦ, χρησιμεύσασα μέχρι τοῦ θανάτου του ὡς κατοικία του.

Πρωτοβουλία καὶ φροντίδαις τοῦ Προέδρου τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων Ἀνδρέα Γ. Καλοκαιρινοῦ (Κατεχάκη) ὁ οἶκος Καλοκαιρινοῦ διεσκευάσθη τὸ 1951 καταλλήλως καὶ στεγάζει ἔκτοτε ἐπαξίως τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης.

Περὶ τῆς οἰκίας ταύτης μεταφέρω ἐνταῦθα τὰς ἰδιογράφους σημειώσεις τοῦ οἰκοδομήσαντος αὐτὴν Ἀνδρέου Λυσ. Καλοκαιρινοῦ, χάριν τῆς ἱστορίας, ἐκ τοῦ ἡμερολογίου του:

(σελ. 17) ...11 Δεκεμβρίου 1904... Πρώτη ἐσπέρα εὐνυχοῦς διαμονῆς ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἐν τῷ νέῳ οἴκῳ, προηγηθέντος τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος καὶ τῶν ἄρχων του...

12 Δεκεμβρίου 1904. Διήλθομεν ὥραϊαν νύκτα εἰς τὸν νέον οἶκόν μας. Τὸ ποδαρικό ἔκαμεν ὁ Σταθρὸς Βασιλογαμβράκης.

...Εἰς τὸν Ἅγιον Κρήτης, ὅστις ἔκαμε τὸν ἁγιασμόν καὶ τὰς εὐχὰς ἐγκαινιάσεως τῆς οἰκίας μου καὶ ἐφώτισεν διην τὴν οἰκίαν ἀπὸ ὑπογείου ἕως τῶν ὑπερῶων καὶ ἀποθήκην, ἔδειξα ἐκ τοῦ βορείου ἐξώστου τὸ παρεκκλήσιον, πλερὸς ὃ πατήρ μου ᾔθελε νὰ γίνῃ ἐκκλησία καὶ ἐξηγόρασε ἀπὸ τὸν Μουσταφᾶ βέη Παπουτσαλή καὶ ἀφίσταμεν ἀμοίραστον ἐπὶ τούτῳ. Τῷ εἶπα δι' εἰμαι διατεθειμένος νὰ ἐξοδεύσω νὰ τὴν ἀνοικοδομήσω καὶ ὅτι θὰ συνεννοηθῶμεν νὰ μοὶ στείλῃ τοιαύτην ἐπιστολὴν, ὅπως, λαβὼν ἀφορμὴν, ζητήσω ἀπὸ τοὺς συγκληρονόμους τὴν κατοχὴν καὶ ἀποκτήσῃ οὕτω ἡ συνοικία ναὸν πλησίον. Σκοπεῖω νὰ τὴν ὀνομάσω εἴτε Ἀ-

Ὁ Μίνως ἀπέκτησεν ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Σκεύως Κριεζῆ πέντε τέκνα, τὰ ἐξῆς:

1) Τὴν Μαρίαν, ἣ ὁποία ἐνυμφεύθη τὸν Ἰωάν. Κ. Σφακιανάκην ἐκ Βραχασίου μετὰ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε τὸν μουσικὸν Κωνσταντῖνον Σφακιανάκην καὶ μίαν κόρην, Ἑλλην, ἀποδιώσασαν εἰς νεαρὰν ἡλικίαν.

2) Τὸν Ἀνδρέαν, ὁ ὁποῖος, πολεμῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1898, ἐφονεύθη ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου:

Τὸ Κονσολάτο τῷ Ρωμῷ ἀμέσως ἐχαλοῦσαν,

γιον Ἀνσίμαχον ἢ Ἀγίους Τεσσαράκοντα, εἰς μνήμην τοῦ πατρός μου...

17 Δεκεμβρ. Μετὰ συγκινήσεως θὰ ἀναμνησθῶμαι πάντοτε τὰ ἐγκαίρια τοῦ νέου οἴκου μου, συνδυασθέντα πρὸς θρησκευτικὴν παλαιὸν οἰκογενειακὴν ἐορτήν, καθιερωθεῖσαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ οἰκογενεῖᾳ πρὸ 140 ἐτῶν ὑπὸ τῶν προγόνων μου, οἳ τινες ἠδυνήθησαν διὰ θαύματος ὑπὸ τοῦ ἐφεστίου προσιτάτου Ἀγίου Σπυριδῶνος τοῦ θαυματουργοῦ.

..Σήμερον 19 Ἰανουαρίου 1905 συνέταξα τὸ πρῶτον ἐγγράφον τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου ἐν τῇ νέᾳ οἰκίᾳ μου...

...εἰς τὸν νέον οἶκον μου, οἰκοδομηθέντα ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμελίων τοῦ ὑπὸ τοῦ θεοῦ μου Μίνως οἰκοδομηθέντος τὸ 1870, ὅστις ἐνυπολήθη κατὰ τὴν σφαιρὴν, μετὰ ἀγῶνα πολύωρον, ἐξ οὗ μόνον ἡ σύζυγός μου, πενθερά μου, γυναικαδέλφη μου, ὑπερέτριά τινες καὶ ὁ Μιχ. Βαλιζῆς ἐσώθησαν, ἐπολέμησαν δὲ φονευθέντες οἱ Ν. Μ. Μεϊμαράκης, Σπ. Σακαλάκης, Μ. Καπνιστός, θυσιασθεῖς εἰς τὸ ὑπόγειον τῶν πατηγρῶν, Ἀντιών. Ζωγραφάκης καὶ τόσοι ἄλλοι. Καὶ ὁ οἶκος δὲ οὗτος ἦτο ἐκτισμένος ἐπὶ τῶν θεμελίων τοῦ ἀρχαίου οἴκου τοῦ πάππου μου Ἀνδρέα, τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας τοῦ ἐπισκόπου Κνωσοῦ τῶν Κρασαδάκων καὶ τοῦ ἀρχοντος Μανωλίου, τῆς διασημοτέρας οἰκογενείας τοῦ Ἡρακλείου, καὶ ὅστις ἔπαθε κατὰ τὸν μέγαν σεισμόν τοῦ 1856 καὶ ἔμεινεν ἐρείπια καὶ τὸν ἐνθυμοῦμαι ἕως τὸ 1870....

Ὁ νέος οἶκος μου ὠκοδομήθη μὲ στήλους θαλασσινοῦ ρυθμοῦ μοιολίθους Πεντέλης (μαρμαρογλύπτῃς Κ. Περιβολιώτῃς) μὲ μαρμαρίνον καφασωτὸν ἐξώστην ὡς τῆς ἐν ὁδῷ Σταδίου Ἀθηνῶν οἰκίας Κ. Καρπάνου, μὲ τοιχογραφίας ἐκ τῆς Ἰλιᾶδος καὶ Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὁμήρου εἰς τοὺς διαδρόμους ὑπὸ καλῶν Ἀθηναίων τεχνιτῶν (Ἀντ. Στεφανόπουλος διακοσμητῆς τῆς ἐν Ἀθήναις οἰκίας Κελλενέκ, ἣν ἔπειτα ἠγόρασεν ἡ κ. Ρώτα) μὲ λουτρά ἐντελῶς ἀγγλικά, μὲ εὐρεῖς διαδρόμους, μὲ ὁροφὴν μὲ φατνία Παρθενῶνος καὶ χρυσοῦς ἀστέρας, μὲ αἰθουσαν δειπνοῦ λίαν ἐπιτυχή καὶ αἰθουσαν ὑποδοχῆς, μὲ σπατουλαριστὸν ἐλαιοχρωματισμένον τοῖχον καὶ ἐξόχον διακοσμήσεως, ὅλα τὰ πατώματα ἐξ ἀμερικανικῆς ξυλείας *pitch - pine*, προσηρμοσμένα ἄνευ καταφανῶν ἤλων δι' αὐλακος καὶ ἐξοχῆς, γραφεῖον χωριστῆς εἰσόδου πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὸ τεῖχος, δι' ἧς ἄμαξα βαίνει εὐχερῶς. Οἱ ἐλαιοχρωματισμοὶ τῶν θυρῶν σπατουλαριστοὶ μὲ βερνίκι. Τὸ δωμάτιον τοῦ ὕπνου καὶ τὸ γραφεῖον μὲ ξυλινὴν ὁροφὴν διὰ μελίζονα ἀσφάλειαν, προπύλαια μὲ πελέκια μεγάλα, βόλια ἐνευκῶν κανονίων εἰς τὰς στήλας καὶ κιγκλίδας καὶ θύρας ἐξ Ἀθηνῶν σιδηρεᾶς (Θωμᾷ Τσοκοπούλου) λίαν ἐπιτυχεῖς. Τὴν οἰκίαν ἐπεσκέφθη ὁ κ. R. Mowbray Howard ἀδελφὸς τοῦ ἁγγλοῦ ἐν Χανίοις Γεν. Προξένου μετὰ τῆς κυρίας του Lady Eleonora καὶ ἐπῆνσεν τὸν ἑλληνικὸν ρυθμὸν *comfortable* καὶ στερεότητα αὐτῆς...

καὶ τὸ πυροβολοῦσαν καὶ τὸ περιγελοῦσαν.
Ἐκεῖ μέσα εὐρέθηκε τοῦ Μίνωα Ἀνδρέας
κι ἔπαιξε τῶν Ὀθωμανῶν πραγματικῶς στὸ κρέας.
Μὰ κήκε οὐδ' ἀνυχὲς στὸ Προξενεῖο μέσα⁶⁸.

3) Τὸν Λέοντα, ὁ ὁποῖος ἐσπούδασεν ἠλεκτρομηχανικὸς εἰς Λωζάννην καὶ Λιέγην, καὶ εἰργάσθη ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν μεγάλην ἀμερικανικὴν ἐταιρίαν General Electric. «Ἐξοχος ἐπιστήμων καὶ εὐγενέστατος χαρακτήρ», κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ βιογράφου τῶν Καλοκαιρινῶν Ἰακώβου, εὐρίσκεται ἐν ζωῇ, ἄγαμος.

4) Τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος ἐσπούδασε νομικὰ εἰς Λωζάννην καὶ ἀπεβίωσεν ἄγαμος τὸ 1951. Οὗτος ἡσχολήθη μὲ κοινωνικὰ ζητήματα καὶ ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Βιοπάλη».

IV. — ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

Ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου Ἀνδρέας εἶναι τὸ κυριώτερον μέλος τῆς 5ης γενεᾶς τῶν Καλοκαιρινῶν, φέρων τὸ αὐτὸ ὄνομα τοῦ πάππου του, ἱδρυτοῦ τοῦ οἴκου τῶν Καλοκαιρινῶν τοῦ Ἡρακλείου. Ὁ Ἀνδρέας συνεκέντρωσεν εἰς χεῖράς του τὸ πλεῖστον μέρος τῆς κολοσσιαίας περιουσίας τῶν Καλοκαιρινῶν καὶ ἡῤῃξε ταύτην. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος εὐεργέτης τοῦ Ἡρακλείου, ἱδρύσας τὰ Φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματα, τὰ φέροντα τὸ ὄνομά του, τὰ ὁποῖα ἐπροικοδοτήθησαν δι' ὀλοκλήρου τῆς ἀτομικῆς του περιουσίας καὶ μέρους τῆς περιουσίας τῆς συζύγου του Μαρίας τὸ γένος Ἀνδρέου Σταματάκη.

Ὁ Ἀνδρέας, δευτερότοκον τέκνον τοῦ Λυσιμάχου Καλοκαιρινοῦ καὶ τῆς Ἀριστέας τὸ γένος Διαμαντίδου, ἐγεννήθη ἐν Ἡρακλείῳ τὸ 1862 καὶ ἀνετράφη ἐλληνοπρεπῶς ὑπὸ τῆς ἐναρέτου καὶ πολὺ μορφωμένης μητρός του. Εἶχε παιδικὰς τινὰς ιδιοτροπίας καὶ ἰδίως ἐπιμονὴν (πεῖσμα), ἀλλ' ἦτο ζωηρὸς καὶ ἐξυπνος, διεκρίνετο δὲ πάντοτε μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν του διὰ τὴν φιλοτιμίαν, τὸ φιλόμουσον καὶ τὴν καλὴν διαγωγὴν του. Ἐν Ἡρακλείῳ ἐδιδάχθη τὰ γράμματα τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου καὶ ἐφοίτησεν μέχρι τῆς δευτέρας τάξεως τοῦ γυμνασίου, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεφοίτησεν ἐγγράφεις εἰς τὸ Β' γυμνάσιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου γυμνασιάρχης ἦτο ὁ γνωστὸς ποιητὴς τῆς «Κρητηίδος» Ἀντών. Ἀντωνιάδης. Ἀποπερατώντας τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς του ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

⁶⁸) Βλ. Κ. Ζέρβας, ἐνθ' ἀν. σ. 6. Ὁ Ἀνδρέας τότε ἐκαιοικοῦσε ἐντὸς τοῦ Προξενείου.

Μετά τὴν διάλυσιν τῆς εταιρείας ΓΙΟΙ Α. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ ὁ Ἀνδρέας προσελήφθη εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ πατρὸς του, ὡς συνεταῖρος, μετὰ τοῦ ὁποῦ συνειργάσθη μέχρι τοῦ θανάτου του ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ Α. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ & ΓΙΟΣ⁵⁷. Ὑστερα ἀπὸ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του καὶ τὴν διανομὴν τῆς πατρικῆς περιουσίας ὁ Ἀνδρέας ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας του δι' ἴδιον λογαριασμὸν καὶ ἡῤῥξησε τὴν ἀτομικὴν περιουσίαν, κυρίως εἰς ἀκίνητα⁵⁸. Τὸ πλεῖστον τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῶν Καλοκαιρινῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας του, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν κτημάτων ξένων, τὰ ὁποῖα ἡγόραζε. Οὕτω ἐγινε ὁ μεγαλύτερος κτηματίας τῆς Κρήτης, συγκεντρῶσας χιλιάδας στρέμματα ἀγρῶν καλλιεργησίμων, 500 στρέμματα ποικίλων ἀμπελώνων, ἐλαιόφυτα περιέχοντα 20.000 ἐλαιόδενδρα, 6.000 στρέμματα βοσκοτόπους καὶ ἑκατοντάδας ἀστικά ἀκίνητα ἐντὸς τῆς πόλεως Ἡρακλείου.

Α. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΛΥΣ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ

Ὁ Ἀνδρ. Α. Καλοκαιρινός, παρὰ τὸν φόρτον τῆς ἐργασίας του, δεδομένου ὅτι προσωπικῶς παρηκολούθει τὴν καλλιέργειαν καὶ λοιπὰς ἐργασίας τῶν ἀπεράντων κτημάτων του, τὴν συγκομιδὴν καὶ τὴν διάθεσιν τῶν προϊόντων του καὶ τὴν ἐν γένει διαχείρισιν τῆς κολοσσιᾶς περιουσίας του, εἶχε τὸν χρόνον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ διαθέτῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν Κοινῶν.

Ἄμα τῇ συστάσει τῶν Δήμων τῆς Κρήτης, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς νήσου αὐτονόμου ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ὁ Καλοκαιρινός ἀπετέλεσε μέλος ἐπίλεκτον τοῦ πρώτου Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἡρακλείου ἀπὸ τὸ ἔτος 1901⁵⁹ μέχρι τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1905⁶⁰, ὅτε, διωρισθεὶς ὑποπρόξενος τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐν Ἡρακλείῳ, παρητήθη, διὰ τὸ ἀσυμφίβαστον, τοῦ δημοτικοῦ ἀξιώματός του⁶¹.

⁵⁷) Βλ. ἀνωτέρω σ. 289.

⁵⁸) Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως τὸ 1898 ὁ Ἀνδρ. Α. Καλοκαιρινός, ὡς ἄγγλος ὑπῆκοος, ὑπέβαλε τὴν 26 Νοεμβρίου 1898 αἴτησιν διὰ τοῦ ἐν Χανίοις Ἀγγλοῦ Προξένου, αἰτῶν ἀποζημίωσιν 26.849 λίρας Ἀγγλίας, διὰ τὰς ζημίας ἃς ὑπέστη ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου ἐνεκρίθησαν λίραι Ἀγγλίας 4581 (=114536,66 χρυσαὶ δραχμαί), τὰς ὁποίας εἰσέπραξε τὴν 18 Σεπτεμβρίου 1906, συμφωνῶς πρὸς ἰδιόχειρόν του ἐγγραφὴν εἰς τὸ βιβλίον τῆς διαχειρίσεως.

⁵⁹) Βλ. Πρακτικά Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἡρακλείου, τόμος 1, 1900 - 1903, σελ. 196.

⁶⁰) Βλ. ἰδιόγραφον ἡμερολόγιόν του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σ. 114.

⁶¹) Τὴν 21 Ὀκτωβρίου 1905, πρόεδρος ὢν τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου, συνεκάλεσε τοῦτο εἰς ἑκτακτον συνεδρίαν, καθ' ἣν ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἐπισήμως, ἐκφράζων πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως «τὰς θερμοτέρας καὶ μάλιστα ἐγκαρδίους εὐχα-

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπηρεσίας του ὡς δημοτικὸς σύμβουλος ἐξελέγη δις παμψηφεί ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου, Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, Πρόεδρος αὐτοῦ, τιμηθεὶς οὕτω δεόντως ὑπὸ τῆς πόλεως, διαδεχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο τὸν Ἑμμαν. Λογιάδην, ὅστις διωρίσθη σύμβουλος ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Κρητικῆς Πολιτείας.

Ὡς Πρόεδρος τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου, εἰς τὰ πρῶτα βήματα τοῦ πρώτου Δήμου τῆς Κρήτης, ἐκλεγείς τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1904⁸², ἐξεδήλωσε ποικιλοτρόπως τὸ θερμὸν καὶ ἀδιάπτωτον ἐνδιαφέρον του ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς πόλεως, ἡ ὁποία τὸν ἐγέννησε καὶ τὸν ἐτίμησε, ἀναδείξασα τοῦτον εἰς τὸ ὑπατον ἀξίωμα. Κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον ὑπηρεσίαν του: 1) Ἐφρόντισε καὶ κατηδαφίσθησαν τὸν Δεκέμβριον 1904 τὰ καταστήματα τοῦ μικροῦ τριγώνου, εἰς τὸ κέντρον τῆς σημερινῆς πλατείας Νίκηφ. Φωκᾶ. Πρῶτον ἔργον ρυμοτομίας τοῦ Δήμου. 2) Ἐνδιεφέρθη καὶ ἐνήργησεν ὡς πρόεδρος τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου, διὰ τὴν παρχώρησιν ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Δῆμον Ἡρακλείου τῆς Ἑνετικῆς Λέσχης (Λότζας), διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκεῖ ἴδιον εὐπρεπὲς Δημοτικὸν Κατάστημα⁸³. 3) Τῇ ἐνεργείᾳ του ἐσχηματίσθη εἰδικὴ ἐξ ἐπιστημόνων, ἀρχαιολόγων κλπ. ἐπιτροπὴ, ἐκ τῶν Ἀντ. Μιχελιδάκη, Ἰωάν. Περδικάρη, Ἰωσήφ Χατζηδάκη, Στέφ. Ξανθοῦ-δίδη καὶ Ἀριστ. Ζαφειρίδην, διὰ τὴν μετονομασίαν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου, «ὅπως ἀπαλλαγῇ πλέον τῶν τουρκοβαρβαρικῶν ὀνομασιῶν, αἵτινες ἐπὶ τριακόσια ἔτη τὴν μολύνουν»⁸⁴. 4) Πρῶτος ἐσχέ-

ρισιὰς διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν αὐτῷ δμόθυμον ἐκτίμησιν, ἥτις ἐξεδηλώθη δις κατ' ἐπανάληψιν διὰ τῆς παμψηφεί ἐκλογῆς του ὡς προέδρου τοῦ σπουδαιοτάτου ἐκείνου σωματείου». (Βλ. Πρακτικὰ Δημοτ. Συμβουλίου Ἡρακλείου, τόμ. 4, 1904-6, σ. 263).

⁸²) Βλ. Πρακτικὰ Δημοτ. Συμβουλίου Ἡρ. τ. 4, 1904-6, σ. 125.

⁸³) Βλ. Πρακτικὰ Δ. Σ. τ. 4, 1904-6, ἐκτακτος σύνεδρος τῆς 23 Νοεμβρίου 1904. Ὁ Καλοκαρινὸς σημειώνει εἰς τὸ Ἡμερολόγιόν του (σ. 38, 39): «Ἐγραψα σημείωμα εἰς τὸν ὑποδήμαρχον Ν. Α. Ξανάκη, νὰ υποδείξῃ εἰς τὸν φίλον τοῦ σύμβουλον ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ Παιδείας Δαβὶδ Ξανθοῦδίδην, τὸν ὑπάρχοντα ἐν ἰσχύϊ νόμον καθ' ὃν τὸ Ἡγεμονικὸν Συμβούλιον δικαιούται νὰ παραχωρήσῃ μέρη ἀνήκοντα εἰς τὸ Δημόσιον Κοίτης πρὸς Δήμους καὶ Κοινότητας, ἵνα πεισθεῖς ὑποβάλῃ καὶ ὑποσηρῇ εἰς τὸ Ἡγεμονικὸν Συμβούλιον τὴν εἰς τὸν Δῆμον Ἡρακλείου παραχώρησιν τῆς Ἑνετικῆς Λέσχης Τσπανέ, δι' ἀνοικοδόμησιν Δημαρχείου καὶ Δημοτικῆς Ἀγορᾶς».

Σχετικῶς μὲ τὰς περιπτώσεις τῆς ὠραιότερας ἐνετικῆς οἰκοδομῆς τῆς Κρήτης βλ. λεπτομερῶς Στέργ. Γ. Σπανάκη, Ἡ Λότζα τοῦ Ἡρακλείου, Ἡράκλειο 1939.

⁸⁴) Βλ. Ἰδιόγρ. Ἡμερολόγιόν του σ. 40, 53, 82 καὶ ἐφημερίδα «Νέα Ἐλευθερία» τῆς 30 Ἰανουαρίου 1905. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔδωκεν ἀρχαῖα Κρητικὰ καὶ ἱστορικὰ ὀνόματα εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ πλατείας, ἀλλὰ τὸ Δημοτ. Συμβούλιον ἐπροτίμησε, ἀντὶ πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὀνόματα τῆς βασιλ. οἰκογενείας καὶ γνωστῶν πολεμιστῶν τῶν Κρητικῶν ἀγώνων. (Ἡμερολ. σ. 77, 78, 82).

φθῇ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ κτιστοῦ ἀγωγοῦ τοῦ ὑδραγωγείου Μοροζίνι διὰ σιδηροσωλήνων, ἀπὸ τὰς πηγὰς μέχρι τῆς πόλεως, «διότι ἀδίκως γίνονται δαπνάαι δι' ἐπισκευὰς καὶ τὸ ὕδωρ μολύνεται»⁶⁵. 5) Δὲν διέφυγε τοῦ ἐνδιαφέροντός του διὰ τὴν πόλιν καὶ ἡ κατασκευὴ πλήθους δικτύου ὑπονόμων «πρώτης ἀνάγκης πρᾶγμα διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν»⁶⁶.

Δὲν ὑστέρησεν ὅμως καὶ εἰς ἐνδιαφέρον πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας συνδημότας του, λόγῳ τοῦ βαρυτάτου χειμῶνος τοῦ 1904 — 1905. Ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως περιήρχετο τὰς ἐργατικὰς συνοικίας τῆς πόλεως, διανέμων βοθηήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐργατικοὺς ἀνθρώπους, ψηφισθέντα ὑπὸ τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου⁶⁷.

Κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν ὁ Καλοκαιρινὸς ἦτο δημοτικὸς σύμβουλος ἡ Λιμενικὴ Ἐπιτροπὴ Ἡρακλείου ἀπετέλει ἰδιαίτερον ὄργανον τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου⁶⁸, συγκείμενον ἐκ μελῶν τοῦ ἰδίου Συμβουλίου, μετὰ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ἀνδρέας Καλοκαιρινός. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην ἐνδιεφέρθη διὰ τὸ σπουδαιότατον ζήτημα τῆς κατασκευῆς τοῦ λιμένος Ἡρακλείου. Τότε προσεκλήθη ὁ γάλλος Λιμενολόγος Κελενέκ, ὅστις κατήρτισε πλήρες λεπτομερικὰ σχέδιον κυματοθραύστου, βάσει τοῦ ὁποῦ, τροποποιηθέντος ἀργότερον, ἤρχισαν ἐκτελούμενα τὰ λιμενικὰ ἔργα Ἡρακλείου τὸ 1921⁶⁹. Ὁ Καλοκαιρινὸς ἀναφέρει ἐν τῷ Ἡμερολόγιῳ του⁷⁰ τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὁποῖα μεταφέρω ἐνταῦθα, διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔργου :

«2 Δεκεμβρίου 1904. Φαίνεται ὅτι εἰς τὰ Χανιά θέλουν νὰ συνδέσουν τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς τῶν λιμένων μὲ μεγάλο δάνειον 30 ἑκατομμυρίων, ὅπως, ὡς λέγουν, κατασκευασθῶσι σιδηροδρομοὶ κλπ.

⁶⁵) Βλ. Ἡμερολόγιον σ. 40, 41 καὶ 83. Ἡ ὀλικὴ δαπάνη προϋπολογίσθη εἰς 500.000 φράγκα καὶ ἀπεφασίσθη νὰ καταρτισθῇ σχέδιον καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸν καθηγγητὴν Σούλιν διὰ νὰ τὸ ἐγκρίνῃ. Ὁ Α. Σούλης, ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημοσίων Ἔργων τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, εἶχε συντάξῃ ἔκθεσιν περὶ τοῦ Ὑδραγωγείου Ἡρακλείου τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1887, τὴν ὁποίαν ἔχω.

⁶⁶) Βλ. Ἡμερολόγιόν του σ. 41.

⁶⁷) Ἐνδιαφέρον ἔχει σχετικὸν σημείωμά του εἰς τὸ Ἡμερολόγιόν του : «Διέπειμα ἀπὸ 1 ἕως 20 δραχμὰς εἰς πλείονα τῶν 1000 προσώπων. Μοῦ ἔκαμε βαθεῖαν ἐντύπωσιν ὁ γνήσιος τύπος ἑλληνικοῦ κάλλους, ὃν ἀνεῦρον εἰς τὰς λαϊκὰς πενομένας τάξεις. Ἀληθεὶς πλαστικαὶ καλλοναί, ὡς ἀγάλματα τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου... Ὁμολογουμένως τὸ Ἡράκλειον δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἔξοχα πρότυπα ὡραιότητος εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις. (Βλ. Ἡμερολ. σ. 60 καὶ 61).

⁶⁸) Βλ. Ἡμερολόγιόν του σ. 6 καὶ 7.

⁶⁹) Βλ. Στ. Κ α τ ε χ ά κ η, Ὁ Λιμὴν Ἡρακλείου καὶ αἱ ἀνάγκαι του, ἡφημερίς «Μεσόγειος» ἀριθ. 2151/8 Ὀκτωβρ. 1957.

⁷⁰) Βλ. Ἡμερολόγιόν του σ. 6 καὶ 7.

Οὕτω ὁμως τὸ μετ' αὐτῶν συνδυαζόμενον ζήτημα τῶν ἀποζημιώσεων κινδυνεύει νὰ ἀποτελεσθῇ διὰ τῆς τόσον ἀμφιβόλου ἐπιτυχίας μεγάλου δανείου καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀναγκαιοτάτου λιμένος Ἡρακλείου δυσχεραίνεται. Ὡς μέλος τῆς Λιμενικῆς Ἐπιτροπῆς Ἡρακλείου ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ διασήμεου μηχανικοῦ γάλλου κ. Κελλενέκ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐν Ἑλλάδι Γαλλικῆς Ἀποστολῆς ἐπὶ τοῦ ἀειμνήστου Χαρίλ. Τρικούπη, τοῦ διαμείναντος ἐπὶ 15εῖαν ἐν Ἑλλάδι. Οὗτος σαφῶς μοὶ ἐξέφρασε τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ εὐκολώτερος νὰ κατασκευασθῇ λιμὴν τῆς Κρήτης εἶναι ὁ τοῦ Ἡρακλείου, ἔνεκα τοῦ εἵδους τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης, καταλληλοτάτου πρὸς θεμελίωσιν τῶν ἀμέσως πλησίον κειμένων λίθων καὶ τοῦ μεγάλου ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς πόλεώς μας, δυναμένου νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰ ἔξοδα, διὰ τοῦ λιμενικοῦ φόρου. Φρονῶ ὅτι πρακτικώτερον εἶναι νὰ ἔχωμεν χωριστὴν οικονομικὴν διαχείρισιν οἰκονομικῶν».

Οἱ Καλοκαιρινοὶ ἐνδιεφέρθησαν ἀνέκαθεν νὰ ἀντιπροσωπεύουν ἐν Ἡρακλείῳ ξένας δυνάμεις, διότι οὕτω ἐπροστατεύοντο καλύτερον τὰ σπουδαῖα ἐμπορικὰ καὶ κτηματικὰ των συμφέροντα. Ὁ Ἀνδρέας Δ. Καλοκαιρινὸς ἦτο ἀντιπρόσωπος ἐν Ἡρακλείῳ τοῦ βασιλέως τῶν Δύο Σικελιῶν¹¹⁾, ἀποκτήσας οὕτω τὸ προνόμιον τῆς διεθνοῦς ἀσουλίας καὶ δοσιδικίας. Διετῆρει πάντοτε σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου ὡς Ἰόνιος, μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὡς Ἑλλήν καὶ μετὰ τοῦ Ρωσικοῦ ὡς Ὀρθόδοξος. Ἐκαμε τὸ πᾶν καὶ ἐδαπάνησε πολλὰς λίρας, διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ τὸ Ἀγγλικὸν Προξενεῖον διὰ τὸν υἱὸν του Λυσίμαχον¹²⁾, ὁ ὁποῖος ἐξεπροσώπει τὰ ἀγγλικά συμφέροντα ἐν Ἡρακλείῳ ἀπὸ τὸ 1859 μέχρι τοῦ θανάτου του τὸ 1898.

Ὁ Ἀνδρέας Δ. Καλοκαιρινὸς κατ' ἀρχὰς ἐχρημάτισε Πρόξενος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐπὶ δύο ἔτη, ἀπὸ τὸ 1896 μέχρι τὸ 1898, ὅτε κατηργήθη ἡ θέσις αὕτη¹³⁾. Ἐχρημάτισεν ἐπίσης Γραμματεὺς τῆς ἐλληνικῆς, τοῦ Ἀγγλου Στρατηγοῦ Sir Herbert Cherwside¹⁴⁾ καὶ τέλος διωρίσθη τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1905¹⁵⁾ British

¹¹⁾ Βλ. ἀνωτέρω σ. 3.

¹²⁾ Βλ. ἀνωτέρω σ. 7.

¹³⁾ Βλ. Ἡμερολόγιόν του σ. 31.

¹⁴⁾ Βλ. Ἡμερολόγιόν του σ. 33, 34.

¹⁵⁾ Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του κάποιος Σαῖντοῦ κατάρθρωσε «καίόπιν φραγκολεβαντινικῶν ραδιοργάνων», ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος εἰς τὸ Ἡμερολόγιόν του σ. 114, νὰ διορισθῇ ὑποπρόξενος τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐν Ἡρακλείῳ ἀλλὰ τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1905, χάριτι τοῦ θαυματουργοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος, ἔλαβα τὸν διορισμόν μου ὡς ὑποπρόξενος τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐν Ἡρακλείῳ, εἰς τὴν θέσιν

Pro Consul at Candia ὑπηρεσίαν ἦν διετήρησε μέχρι τὸ 1917, ὅτε, θεωρηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ὡς τροφοδότης γερμανικῶν ὑποδρυχίων, συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν, ὡς Ἀγγλος ὑπήκοος, καὶ ἐξωρίσθη εἰς Μάλταν¹⁶.

Β. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡ. Α. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ

Ὁ Α. Α. Καλοκαιρινὸς ἐνυμφεύθη ἐν Ἡρακλείῳ τὴν 3 Μαρτίου 1891, εἰς ἡλικίαν 29 ἐτῶν, τὴν Μαρίαν τὸ γένος Ἀνδρέου Σταματάκη¹⁷. Ἡ Μαρία εἶχε σπάνια ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ προτερήματα. Ἦθος, εὐγένειαν, καλωσύνην, ἐργατικότητα, φιλανθρωπίαν. Ἦτο ἀρκετὰ μορφωμένη καὶ εἶχε μνήμην ἀπέραντον, ἀκόμη καὶ εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν.

Οἱ νεόνυμφοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Μίνωος Καλοκαιρινοῦ, τὸ ὁποῖον, μετὰ τὴν πτώχευσίν του, εἶχεν ἀγοράσει ὁ Α. Α. Καλοκαιρινός¹⁸.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1898 ἡ Μαρία Α. Καλοκαιρινοῦ εὐρέθη μετ' ἄλλων συγγενῶν καὶ φίλων τῆς εἰς τὸ μέγαρόν της, τὸ σημερινὸν Ἱστορικὸν Μουσεῖον τῆς Κρήτης. Ὁ σύζυγός της εὗρίσκετο εἰς

τοῦ μακαρίτου πατρὸς μου».

Ὁ Ἀγ. Σπυρίδων ἦτο ὁ προστάτης Ἅγιος τῆς οἰκογενείας τῶν Καλοκαιρινῶν, κατόπιν θαύματος γενομένου τὸ 1750. Ἐκτοτε ἐωρτάζετο τὴν 12 Δεκεμβρίου δι' ἀρτοκλασίας καὶ ἐλεημοσύνης πρὸς τοὺς πτωχοὺς. (Βλ. Ἡμερολόγιον Α. Α. Καλοκαιρινοῦ σ. 15).

¹⁶) Ὁ Α. Α. Καλοκαιρινός ἦτο θαυμαστής τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου καὶ συνεπῶς ἀντιθετιζελικός.

¹⁷) Ὁ Ἀνδρέας Σταματάκης κατήγετο ἀπὸ τὸν Ἀἷμονα Μυλοποτάμου. Εἰς μικράν ἡλικίαν ἦλθεν εἰς Ἡράκλειον, ὅπου, σὺν τῷ χρόνῳ, ἀπέκτησε ἐμπροσθέντος κολοσιαίαν περιουσίαν, ἀστικὴν καὶ ἀγροτικὴν. Τὸ κατὰστημά του, εἰδὼν κίγκαλαρίας καὶ θαλικῶν, ἦτο εἰς τὴν σημερινὴν λεωφόρον Καλοκαιρινοῦ, τετράγωνον 180. Ἐκτὸς τοῦ μεριδίου τῆς ἐκ τῆς ἀστικῆς καὶ ἀγροτικῆς περιουσίας του ἔδωκεν εἰς τὴν Μαρίαν ὡς προίκα εἰς μετρητὰ 3921 χρυσὰ εἰκοσάδραχμα, 851 χρυσῆς λίρας Ἀγγλίας καὶ 1.181.307 γρόσια Τουρκίας τὰ ὅποια ἀντιστοιχοῦν πρὸς 330.000 προπολεμικὰς δραχμάς.

Ἡ Μαρία ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία. Τὴν ἐχαρκατήριζεν ἡ καλωσύνη, καὶ ὁ ἀλτρουϊσμός καὶ ἀσφαλῶς ἡ φιλανθρωπία της ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ συζύγου της διὰ τὴν ἰδρύσιν τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της εἰργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν τῆς διαθήκης του, μετὰ τοῦ πρώτου ἐκτελεστοῦ αὐτῆς ἀνεψιοῦ της στρατηγοῦ Γεωργίου Κατεχάκη.

Ἡ Μαρία Α. Καλοκαιρινοῦ ἐγεννήθη τὸ 1869 καὶ ἀπέβιωσε τὴν 4 Μαΐου 1917 ἐν Ἡρακλείῳ εἰς ἡλικίαν 78 ἐτῶν, ἐκ βρογχοπνευμονίας. Τὰ λείψανά της ἐναπετίθησαν ἐντὸς τῆς ἰδίας μαρμαρίνης δαταροθήκης, ὅπου ἐναπετίθησαν καὶ τὰ λείψανα τοῦ συζύγου της.

¹⁸) Βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. 55.

τὸν λιμένα καὶ διέφυγε τὸν κίνδυνον. Τουρκικὸς ὄχλος περιέζωσε τὸ μέγαρον καὶ ἤρχισε νὰ ρίπτῃ ἐντὸς αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῆς Ἰδίας, πανία ἐμπεποτισμένα διὰ πετρελαίου, τὰ ὅποια ἤναπτον προηγούμενως. Πολλοί, καταφυγόντες ἐκεῖ δι' ἀσφάλειαν, ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ὀρδῶν. Τὴν ἰδίαν τύχην θὰ εἶχε καὶ ἡ Μαρία Καλοκαιρινῶ, ἃν δὲν παρουσιάζετο κάποιος Τοῦρκος, ὁ ὅποιος εἶχε χρηματίσει καθάσῃ τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου. Οὗτος, ἀφοῦ ἐδωροδόκησε, διὰ χρημάτων φυσικὰ τοῦ Καλοκαιρινῶ, τοὺς ἐξηγριωμένους Τοῦρκους, παρέλαβε τὴν Μαρίαν μετὰ τινων ἄλλων καὶ ὠδήγησεν αὐτὰς εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἐσώθησαν.

Ὁ Ἀνδρέας Α. Καλοκαιρινὸς δὲν ἀπέκτησε τέκνα. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, θέλων νὰ διαωνίσῃ τὸ ὄνομά του, υἱοθέτησε ἐπισήμως ἐν τῇ διαθήκῃ του τὸν «φιλιότσον» του Ἀνδρέαν Γεωργ. Κατεχάκη, ἀφῆσας εἰς αὐτὸν τὰ κτήματά του εἰς τὰ Γιοφυράκια, ὑπὸ τὸ ὄρον «ὅπως νομίμως ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνδρέας Καλοκαιρινός, αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του».

Ὁ Α. Α. Καλοκαιρινὸς ἐνδιεφέρθη καὶ διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν γραμμάτων. Ἀφῆκε τὸ Καλοκαιρινεῖον κληροδότημα εἰς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον «Παρνασός», ζῶν δὲ εἶχε καθιερώσει σχολικὰ βραβεῖα πρὸς τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων καὶ τῆς Ἑμπορικῆς Σχολῆς, ὡς καὶ ἀθλοθέτημα διὰ τὴν περισυλλογὴν καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν λαογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν Μνημείων τῆς Κρήτης. Ἡ πλουσιοπάχη δὲ ἰδιωτικὴ Βιβλιοθήκη του ἐδωρήθη, μετὰ τὸν θάνατόν του, εἰς τὴν Βικελαίαν Δημοτικὴν Βιβλιοθήκην.

Τὸν μεγάλον πλοῦτον, τὸν ὅποιον ἀπέκτησεν ὁ Α. Α. Καλοκαιρινός, δὲν τὸν ἐσπχτάλησεν. Ἐζῆσεν λιτῶς καὶ διεφύλαξε τοῦτον ἐπιμελῶς διὰ νὰ τὸν διαθήσῃ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινωνίας ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἔζησε, πρæξεξηγημένος πολλάκις παρ' αὐτῆς. Ἐξ μῆνης ἀκριβῶς πρὸ τοῦ θανάτου του, τὴν 25 Ἰουνίου 1930, συνέταξεν ἰδιοχείρως τὴν διαθήκην του. Τὴν 5ην πρωινὴν τῆς 25 Δεκεμβρίου 1930 ὁ Ἀνδρέας Α. Καλοκαιρινός ἐξέπνευσεν εἰς ἡλικίαν 68 ἐτῶν ὑποκύψας εἰς ἀνίατον νόσημα¹⁹. Τὸ Συμβούλιον τῶν ἐν Ἡρακλείῳ Πρωτοδικῶν, συνελθὼν ἐκτάκτως, ἐδημοσίευσεν τὴν ἰδιόχειρον διαθήκην του, διὰ τῆς ὁποίας διέθεσε τὸ μέγιστον μέρος τῆς περιουσίας του διὰ τὴν ἔδρυσιν τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων του. Ἡ διαθήκη ἐδημοσιεύθη αὐτοῦσις εἰς τὸ φύλλον τῆς 28 Ἰανουαρίου 1930 τῆς ἐν Ἡρακλείῳ ἐκδιδόμενης ἐφημερίδος «Ἐλευθέρα Σκέψις». Συμφώνως πρὸς τὸν ὅρον τῆς

¹⁹) Εἰς τὴν ληξιαρχικὴν πράξιν τοῦ θανάτου του ἀναγράφεται ὅτι ἀπέθανεν ἐξ ἔλκους τοῦ στομάχου καὶ οὐραιμίας.

διαθήκης του τὰ ὅσα αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του ἐναπετέθησαν εἰς εἰδικὴν μαρμαρίνην ὀστεοθήκη.

Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ οἰκογένεια τῶν Καλοκαιρινῶν τῆς Κρήτης. Ἐπὶ ἔνα ἀκριβῶς αἰῶνα, ἀπὸ τὸ 1830 - 1930, ἀνέπτυξε τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν δραστηριότητα εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς, τὸν ἐμπορικόν, τὸν βιομηχανικόν, τὸν ἐφοπλιστικόν, τὸν τραπεζικόν, τὸν γεωργικόν. Συνεκέντρωσε, βοηθουσῶν καὶ τῶν ἐκάστοτε τοπικῶν καταστάσεων, μέγαν πλοῦτον, τὸν ὅποιον διεφύλαξεν ὡς θεματοφύλαξ καὶ ἀπέδωσε ὁλόκληρον εἰς τὴν Κοινωνίαν τοῦ Ἡρακλείου, τὴν ὁποίαν ἐπλούτισε καὶ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ πλουτίζῃ μὲ ἰδρύματα κοινωνικῆς ὠφελείας καὶ πρό-
δου.

ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ